

I. 7. N.

ANMARCKNINGAR

Om

ÄNG- OCH ÅKER-
SKIÖTZEL

I
ÖSTERBOTN,

Med
Vederbörandes Tilstånd,
Under

PROFESSORENS i Naturkunnigheten och
Kongl. Vet. Acad. LEDAMOTS

Herr **CARL FRIDRIC
MENNANDERS**

inseende,

Som Academiskt Prof framstälte i större
Läro - Salen i Åbo 1754.

Den 15. Junii,

Af

MATTHIAS PAZELIUS,

ÖSTERBOTNINGE.

—————
ÅBO, Tryckt hos DIRECTEUR. och Kongl. Boktr. i Stor-
Förstendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Lyunn Mag. Dahlgreen

Kongl. Maj:ts
Tro-Man och Landshöfdinge
Öfver
Österbottn,
Samt
RIDDARE af Kongl. Maj:ts Svärds-Orden,
Högvälborne HERRE,

**HERR GUSTAF
ABRAHAM
PIPER.**

Kunskap och vitterlek i rätt Hushållning
har redan i fordom tima hos Keisare och
Konungar ägt värde och anseende. Höga
Ämbetsmän och lystra Samfund hafva, för des
stora nytta och ädla nöje, hedrat den med all
upmärcksamhet, kärlek och loford. Man saknar
ei store och vittre Män i Svealand, som med
penna och väreckställighet vijst styrcka i Hushålls
konsten, och funnit sitt lystmäte i des upodling
och

och goda inrättning. Österbotnske Hushållare äga och vörda i EDER, NÅDIGE HERRE, en öm och vis Styresman, som, med egit lysande Exempel och oförtrutna uppmuntringar, söker bringa Landets Hushållning til högd, sällhet och vältrefnad. Jag driflar så mycket mera, at i största ödmjukhet upoffra EDER dessa ringa anmärckningar, som jag förut kan hugna mig af hopp och försäkran om deras milda hägn hos EDER, NÅDIGE HERRE, som hysen gunst, kärlek och vård för välmenta hushållsinrättningar i orten. Uptagen förden skull med så hög nåd och benägenhet detta snilleprof, som jag i största välmening det i liuset framgitvit. Allmakten uppehålle HÖG-VÄLBORNE HERR LANDSHÖFDINGEN och RIDDAREN i hugnelig sällhet och välmågo, til EDER Höga Families hugnad, och Landets obelkrifliga formon! Jag framhårdar til grafven

*Högvälborne Herr Landshöfdingens
och Riddarens*

allerödmiukaste tienare,
MATTHIAS PAZELIUS.

Kongl. Maj:ts
TROTJENARE och ASSESSOR

Vid
Kongl. Åbo Håfrätt,
Högädle Herren,

HERR MARTIN
POLVIANDER,

Med så stort mannavett och rättvisa *∫*, Högädle Herre, beklädt Eder domstol, med så stor mildhet och kärlek hafven *∫* hugnat Slächt och Vänner, och så synnerlig ädelmodighet och ynnest hafver dem blifvit ärted, som vörda i Eder en högtbenägen Gynnare. Jag är en bland många andra, som ägt hedren och lyckan at räknas värdig Eder gunstiga åtancka och välvilja; äskar dertfore min vördsamma plicht, at til vedermäle däraf, jämte betygan af en innerlig ärkänsla, tilägna Eder, Högädle Herre, detta ringa Academiiska arbete. Anse det med blidt omdömmen, för ämnets värde och behaglighet, och mitt goda och menlösa syftemål. Let, Högädle Herre, föll och välmående i långa tider! och hugna med vanlig bevågenhet mig, som för största heder skattar, at framgent under diup vördnad få kallas
Högädle Herr ASSESSORNS

ödmjukaste tienare,
MATTHIAS PAZELIUS.

KYRCKOHERDEN vid Församlingen

i Keltviå,

Den Valerevördige och Höglärde Herren,

**HERR MATTHIAS
PAZELIUS,**

Min Högtährade FARBRÖDER.

Min eftertancka sänckes i förundran ; och lämpeliga ord saknas , då jag är finnad at yttra min hierteliga tacksamhet och innerliga fägnad öfver min k. FARBRORS ömma omvårdnad för mig och min välfärd. Då jag var ett spätt barn , låg jag redan med nöje på Edra kärleks-armor. Under min ungdom var det Eder hiertans fägnad , at älska och vårda mig. Min FARBRORS hus och min Faders hus hafva varit för mig lika sälla boningar. Eder huldhet har täflat med mina k. Föräldrars ömma hiertelag för min välgång. I mina första lärodagar voren J min bästa Ledesman. I de öfriga läroåhren han J varit min största Vålgjerningsman. När jag behöft yärd , har jag

jag funnit den ömnic hos Eder. När mig felats råd, har jag ej saknat de bästa hos Min K. FARBRÖDER. Skulle något märckvärdigt finnas i detta arbete, leder det sin uprinnelle från Eder. Jag upoffrar dertfore med högsta fog och fagnad Min k. FARBRÖDER desse hushälls anmärckningar; Ehr stora kärlek för hushällning har lagt grund til mit tycke dertfore, och ökt mitt nöje uti skärskådandet af Födsolandets Hushällsmål. Tack, Min Hulda FARBROR, för oförtruten omsorg för mit väl från barna-åhren til denna stund! Ärkänksamhet och loford skola aldrig hos mig aftadna; och önskan för Min k. FARBRORS välfstånd aldrig uphöra at vara brinnande. Lät huldhet och öm vård altid framgent arbeta på mitt bästa, så lefver jag med vördnad, kärlek och glädie,

Min Høgtährade FARBRORS

ödmiuke tienare,
MATTHIAS PAZELIUS.

CRONO-BEFALNINGSMAN,

Högachtade Herren,

**HERR LAURENTIUS
BRUNELL,**

Min Högåhrade Herre.

Eder ynnest och välvilja har gjort Eder til
mångens Gynnare och älskad af alla. Nö-
jet, at bevisa androm godt, har skaffat Eder,
Min Herre, hvars mans kärlek. Skarpsynt vett
har gjort Ert inseende lifligt i mycken vitterlek.
Den ädla hushållskonsten har funnit i Eder en syn-
nerlig kännare och ällkare. Mig har händt den
lyckan, at äga i Eder en prisvärd välgjernings-
man. Bägge förbinda mig, at framte för Eder des-
sa fåå blad om vissa grenar af vårt Fosterlands hus-
hållning. Hysen det välbehag til mitt snillestoster,
som til saken sielf, så är min bön och önskan full-
kommen. Hysen, *Min Herre*, lå ädelt hiertelag
emot mig härefter, som härtils, lå är min längtan
upfyld. Min synnerliga ärkänksamhet, min vörd-
nad och tacksamhet äro de gåfvor jag kan upoffra
Eder för all bevågenhet. Sällhet och välmåga följ
Eder til sene åhren! önlkar jag troget, och har
äran at förblifva

Min Högåhrade Herres

hörfamste tienare,
MATTHIAS PAZELIUS.

Råd- och HANDELSMANNEN
i Gamle Carleby Stad,

Högvälachta

HERR JACOB AHLA,

Min käre Fader.

Faderlig omtäncka och hiertelig kärlek hafva parat sig hos Eder, Min k. FADER, at giöra min lefnad till, och min framkomst lyckelig. Derföre ha mina dagar under Ehr hulda vardnad varit hugneliga, och mitt tilstånd ett ständigt välstånd. Hemma har Ert kärliga sinnelag fögnat mig, borta har Er omsorg mig hägnat och hugnat. Mia välfärd har varit Eder så om hiertat, at en om omvårdnad sträckt sig öfver förmågan. Då jag, som varit en så lyckelig Son under en så huld FADER, påminner mig alt sådant, felas ord, hvarmed jag kunde min k. FADERS välgjeringar beprisa. Min barnsliga piicht är stor, min brinnande kärlek ej mindre. En innerlig ärkänsla kan aldrig planas ur mit sinne, och min tacksamhet uphör ej at vara hiertelig. I mit hierta saknas ej, hvad en lyckelig och lydig Son bör hysa; Men ord kunna ej äga liflighet och styrcka nog, at erkänna gie min inra rörelse. jag uppöfrar Eder, Min k. FADER, desse af mig samlade, men genom Eder omsorg i liuser komne anmärckningar. Uptagen dem, såsom et prof af min diupa ärkänsla, och som en liten fracht och ranta af Eder stora omkostnad. Högsta Försynen inneflute Eder så i sin milda omvårdnad, som j hafven inneflurit mig i Eder Faderliga, och late Eder lefnad bli langvarig och full. til alla k. Anhörigas ständiga glädie och hugnad! jag framhårdar til döden

Min Högtärade FADERS

ödmjuklydigste son,
MATTHIAS PAZELIUS.

Min Herr Landsman,

och synnerlige Wan.

Det förtroende och den vänskap, J, MIN HERRE, i flera åhr behagat hyfa emot mig, tillägger mig den skyldighet, at, då J nu i lifvet framgifven EDERT Vitttra Academiska arbete, därvid foga min hierteliga lyckönskan. Det skier ingalunda, förfäkrar jag, i den mening, at med vidlöftigt beröm smickra ER. Det förbiuder mig EDERT egit dygdiga sinne, hvilcket, som jag förmärckt, ej finner nöje uti at höra sit egit lof. EDERT lärda arbete, MIN HERRE, hvarutinnan J afskildren vårt land ock fälck, samt deras Åker ock Ångs skötsel, visar nogsam, huru vittterlek ock slit täfla hos EDER med hvarandra om förträdet. EDRA Landsmän äro fördenksul EDER dubbel tack skyldiga; dels för ER egen möda J använt vid vår hushålnings beskrifvande och granskande, dels ock derföre, at J lämnen en öppen anledning åt flera, at fullfölja, det J ej hunnit med. Min önskan är, at J, MIN HERRE, til belöning för de optäckte hinder J vjst ligga vår hushålning i vägen, mågen sielf blifva befriad ifrån alla de hinder, som EDER lycka möta kunde! Det är och blifver dens glädie, som med mycken kärlek och förbindelse framhärda,

Min HERRES

Trogne vän och tienare,
GERHARD HÄLLBERG.

RIJM-KRÖNIKAN.

SUD Fader hafwer Sverike skapat swa
Med Berg/ Skoga/ Mofa och Sida/
At wille Swenska hwarannan troo wara/
The torffte för utländskom aldrigh fara:
Dk at them ther med nögdde/
Som **SUD** them tilfögde/
Dch bewisa hwarandrom tro och ähra/
Na huru fålla måtte the wara!

KONUNGA OCH HÖFDIN-
GA STYRILSE.

Boande Mån äru Lands uppehälde.

§. I.

Vid altings urquäde och första början, då den Alwise Skaparen satte hvarje del af vårt Jordklot i en ordning, som skulle utgöra ett härligt och fullkomligt värck och Honom anständig byggnad; då fick den lilla jordfläcken, och den ort, som nu kallas Österbotn, et rum när inunder den kalla Nordstiernan. Här hafva altså de första *Japhets* efterkommande kunnat finna sit lyftmäte, så framt de, efter någre vittre mäns tancka, blifvit af denna stiernan och våra långa somnardagar låckade til norden. Ortens behagelighet, samt öfverflöd på fisk och villebråd, hade och då kunnat förmå dem, at sätta sig här neder. Men vi lämnedetta med dylikt mera; och vände oss til detta landskaps närvarande hushålls inrättning, art och beskaffenhet, den man är sinnad at med några allmänna anmärckningar genomögnä.

Om man med sund eftertancka begier sig anten i den öfra stora himla rymden, eller i vår luft kretz; antingen under polen eller til æquatorn, så skal man få se och undra, huru som Uphofsmannen til alt uprättat så stora stoder och minnes märcken af macht och vishet på det ena, som på det andra stället. Vi nordens invånare fåå under vårt kalla luft-strek med varmt hjer-ta samla lifliga begrepp om en blid Öfverherre, som in-

galunda lämnat vårt land lottlöft af rika skatter och fördelar; ty vi se, men aldrig utan förundran, och vi förundre oss aldrig tilfyllest öfver HERrans värc i Norden: så at grund och ämnen, så väl til vörndnad och ärkänfamhet mot Skaparen, som til en fäll lefnad och hushålls inrättning i vårt samhälle, til öfverflöd finnas. Tusende naturens alster vänta på sin upodling; och myckna des gåfvor sakna ännu en rätt ans. Men vår Nådiga Öfverhet, Fösterlandets Styresmän och Svenska idrotter arbeta ei utan möda och bekymmer på våra skatters och alsters rätta vård och nyttjande, och hafva med öm nit för landets välfärd gått så långt, at fällhet och välmågo ei kunna eller böra vika undan. Vårt förefatta ändamål tillåter ei heller, at uppehålla oss med dylika härliga betractelser; utan vi måste ställa vår upmärcksamhet närmare på Österbotns skärskådande.

Om någon skal kunna fälla ett rätt omdöme och yttra ovälduga tanckar om något lands tilstånd, hushållning, näringar och vidare upodling; måste ortens kändedom, til des naturliga skick, lynde, belägenhet och fördelar, tiena för grundfäste, hvar på ett sådant omdöme bör fotas. Jag tilstår gierna, at min kundskap i detta mål om vårt vidlöftiga Österbotn stödier sig på en otillräckelig förfarenhet; doch vore det mot all ordning, at tåga om det, som först och allmänt bör vara kunnigt.

Österbotn öfverträffar til rymd och vidd alla under Sveriges Crono lydande landskaper; och som man ännu saknar en noga afmätning på detta lands längd och bredd; så måste man åtnöja sig med en ungefärlig uträkning, tils mätningarne i Österbotn hinna til landets deraf flytande stora fördel fullföljas och fullgöras. Vi antage imellertid efter nogaste anställd uträkning landets längd uti en rät linea til 66 och

des bredd til 12 mil, som gör 792 quadrat milar; så at hvart och ett helt hemman, hvilkas antal ungefär läser stiga til 3000. äger litet öfver $\frac{1}{4}$ quadrat mils utrymme, då delningen göres jämn dem emellan, efter hela Landets storlek. Här af ses klarligen, huru få landtmän i kiöta ett så stort land, och huru som rika alster måste ligga fördolda och vänta på upodling. Kärr och moras, frömmar och vatn, fält och backar, marck och trän uppe i landet, så undergå blott den förändring, som naturen dem tilskyndar. Efter uträkningar, som gjorde äro och upptecknade finnas i *Kongl. Vetenskaps Acaemiens Handlingar* (a), finner man, huru litet detta land emot de andra måste vara bebodt, och huru högt des upodling kunde stiga. Ty deraf skönjes, at då hela Sveriges Land jämföres emot antalet af mantalen eller hela hemmanen i Riket, belöpa sig likväl 8 eller 9 sådane hemman innom hvar quadrat mil: men af föregående Österbotns rymd och hemmantal inhämtes, at här komma allenast vid lag 4 helgårds-hemman på en quadrat mils utrymme. Om man derjämte betrachtar detta landets jämna läge emot många andra berguta och ojämna orter, så kan nogsamt slutas, huru högt antalet på hemmanen och förkofringen af folck i denna Landsort kunde stiga. Vore den allenast upodlad i samma mån, som *Upland* redan är, hvilket doch ännu tål mångfaldig förbättring, skulle den äga tjo resor flera, än de förutsatte nu i landet befintelige hemman. Och om folck förökningen räknas derefter, skulle jordbrukares antal med hustrur, barn och tienstefolck, här göra en dryg trediedel emot det, som nu räknas vara i hela Sverige (b).

A 2

Ac

(a) För år 1743. 3. qu. 227. pag. och för 1744. p. 62. (b) V. A. H. 1743. h. 69.

At ett land är vidsträckt, det kan väl i sig sjelft ei räknas för et samhälles fördel och bättnad; men om rymden har i följe med sig grund och ämnen til mångfall förädling, många näringar, dräktiga afkastningar, och nyttiga värck och inrättningar, då äskar ett sådant land om omsorg, och är i värcket samhällets bekanta, men ouptagna guldgrufva. Ty, ju rymligare et brukbart och godt land är, ju mera förkofring och tillväxt kan det ärligen lofva ett rike och samhälle. At Österbotn äger ämne och lägenhet til mångfall hushålls förbättring och Samhällets fördel, det kan i detta ringa arbete af en upmärksam väl skönjas; men kundskap felar, arbetare äro få, och omkostningar är brist på, m. m.

Botniska Viken stöter på den ena långsträckt sidan af landet, som gör en bequämlig segel- och sjöfart ifrån alla kanter, samt lämnar Inbyggarna vid hafvet tillfälle, at nyttja des vatn och invånare til sin förmon och förkofring, hvaraf upkomma flera drächtiga näringsfång: såsom lax-sik- och strömmings sikke, sähl- och fogel-fänge. m. m. Vid Siökanten af hela tödra delen, intil *Gamle Carleby* Stads holmar, äro många goda vatusträckningar, och en härlig Skärgård; som intet består af skallota berg och stenröflor; utan af holmar och öjar, som äga god skog, samt marck til ängar, åkrar och betesfält mycket tienliga. Ifrån *Gamle Carleby* och vid hela norra Siökanten fins ei någon märckelig fkiärgård; utan allenast finarre holmar och sandstränder. Holmarne nyttias af Innehafvarena til sin klägers platser, ängs- och betes-marcker, samt fvedieland; undantagande tvenne stora öjar: *Carlön*, som utgör en hel Sochn, och *Ulosalo*, hvarpå några trettio bönder hafva sina hemman och ägor. Hafsvatnet mot detta land är för sjöfarande något farligt och äfventyrligt, för de myckna grunder, bli-

blinda klippor, sandryggar och bränningar, som det hyfer: hvarföre jämväl de flästa inloppen äro fyra, och mästa hamnar samt fiälar och feigel leder i Skiärgårdarne ei synnerligt diupa. Landet är genomskurit med många större oah mindre fiskrike elfvar, åar och inlöar, hvarom se nu varande *Kyrckoberden Mag. P. N. Maibefsi Disputation de Ostrobotnia. 1734.* ventilerad i *Upsala.*

Detta Landets andra längs åt löpande sida ligger til sin hälft mot Ryssland, och tracten vid hvita hafvet, hvilket gier tilfälle til handels-rörelse med vårt gräntze-Rike, så långt Förordningarne det kunna tillåta. Naturen har här gjort en förtrefflig och märckelig Gräntze-och råskilnad emot Ryssland, och Savolax samt Tavastland, som taga emot vid den födradelen af landet, genom berg, långa ryggar och backar, som löpa längsmed landets långsträcka sida, och varda kallade Landsryggen, på Finnska *maanselkä.*

En stor naturlig förmon, som Skaparen tildelt detta landet, är en jämn vinter, med en måttelig och behagelig, fast skyndesam sommar. Ändoch kölden har några olägenheter med sig, och fodrar omkostningar, som man annors kunde vara förutan; så komma de doch i ringa anseende, då man ser på des mångfaldiga och härliga nyttor; hälft när man efterfinnar, at en värma, svarande emot graden af vår köld, skulle ha i följe lika många, om ei flera olägenheter. Kölden gör öfver söar och träsk, öfver elfvar och åar, öfver kärr och myror en bädd, som är långt kosteligare i sig self, och til nytta långt förtreffeligare, än de prächtigaste stenbryggor i *China.* Huru skulle väl gods och landets afkastningar, i synnerhet af stor tyngd, på 12, 15 å 20 mihl ifrån flästa ställen, med bequämlighet til affättnings orterna kunna framskaffas, öfver de otaliga i denna ort sammanhän-

gande kärr och vatuachtige ställen, om kölden ei beredde väg och fart öfver dem? ty man finner på många orter, i fynnerhet i de mer norr belägna Sochnar, huru besvärlig sina varors utförsel en landtman har om sommaren, så at han ibland måste bruka båtar, ibland vara bärare och dragare, ibland och mångenstädes måste han göra mils och half - mils krokvägar. Huru skulle luften här i landet vara så ren och hällofsam, om ei kölden vore en starck fiende mot många ämnen til ohälsa och smittor? huru kunde så många stählar med behändighet dödas, och så mycken tran tappas, om ei kölden skulle ställa ett stadigt isvalf öfver hafsvatnet? Flera köldens nyttor i vår Nord at förtiga, efter man dem finner upptecknada och förestälda i en min goda Landsmans vackra Academiska arbete i detta ämne (c).

Den ymniga och öfver långa vintren quarstående snön gier jorden och des många foster, utom en liflig hvila och miukt tække, äfven, tör hända, annat, som tienar til deras näring och uplifvande; bevarar dem ifrån de olägenheter och lkador, som ständiga ändringar och omväxlingar af köld, väta, slask m. m. kunde dem tilskynda: och, sedan solen hinner stiga så högt på horisonten, at hon börjar gifva en känbar värma, då bli de småningom fria från sin vinter hvilo, och efter hand uplifvas af denna värmans moder. Ymniga snön, då den här om våren blir öfverdragen med en isfärpa eller fära, gör, at bonden på sina skidor och med sina hundar är i stånd, at taga fatt på de snabba älgar och snällfotade renar, och göra sig vackra byten. Snön uträttar, at man genom täter skog, vilda och ojämna skogs-marcker, får goda vägar, hvarpå man kan framföra många byggningsämnen och mycket trävircke, som annars näppeligen eller ock med stor möda, kunde derifrån

(c) *Sam. Birlings disp. de usu frigoris, 1748.*

ifrån borthämtas. Hvad skulle väl fylla våra elfvar och åar med öfverflödigt vatn om våren, och gifva quarngvärcck sin snälla drift, samt framkaffa såg och timmer - stockar, bielckar och annat, ned för brantaste strömfäll, om det ymniga snövatnet ei skulle finnas?

Sommartiden är här i landet 2 månader kortare, än vintren; doch upfylles des längd til nytta och behagelighet genom solens hastiga döljande från horisonten, med liusa nätter och varma dagar, samt med örters och växters täflande om en snar mognad.

Utom några få höga berg och backar, är detta ett jämnt, slätt och lågt land: derföre det jämväl lämnat stora märcken til vatnets bortvikande från sina förr inhafda hemvister; ty i manna minne, ja på mindre än hundra års tid, äro fåske-ställen förvandlade til creaturs läckra betes marcker eller ock til ängar; större fartygs hamnar, til små båtars enskylta fahrvatn; stränder ock holmar hafva få utvidgat sig, at det redan åstadkommit och upväckt många tvister om ägande rätten til sådana tilländningar; flera omständigheter at förbigå. Doch kan äfven ögonfkenligen i detta låga land märkas, at det är föder och väster åt ansenligen afhållande. Jämnheten af marcken har den stora förmon, at maste- och stovärcks trän, skeppstimmer ock planckor, sågståckar, m. m. kunna utan hinder nedläpas til elfvar och vatn, at om våren nedflötas, eller ock til allmänna far-vägar, hvarifrån nedförslen sedan lätteligen ske kan. Om orten vore bergug, eller bestode af oländig marck, så skulle väl många tusende trän slippa at bli til sådan nytta använde. Desutom gör landets jämna läge en vidsträckt betesmarck och myckna ängar, hvarigenom stor myckenhet af boskap kunna underhållas: och kunde landet kasta af sig otroligt mera hö, om marcker, som äro

äro tienliga til ångar, skulle bli uppodlade, och folk der-
til funnos.

Nu vele vi äfven i korthet bese jordmånerna i Österbotn. Här finnes nästan all slags jordmon. Mylla, såsom en apling af diur- och växt- riket, fins här oppe i landet nog och diup, men närmare til söfstrandens minst och ganska tunt; hvaraf klarligen ses, at en del af detta landets låga öfverbryne ingalunda från fyndafloden varit för växter och diur hemvist, utan snarare för fiskar och siöar.

Sand- jord finnes lika mycket och något mera än lera; ty i norra hälften af landet bruka mäst alla landtmän en jord af sandig grund, och i födra sochnarne går plogen uti lerjord. De andre jordarter, samt hvarjehanda blandningar, ser man vara här och där spridda i orten.

Upp i landet, hvarest trån ei haft så många och närboende nyttiare och våldsvärckare, finnas stora skogar med rak- tiock- och högstammiga furur, hvilka med sin prydliga växt ei olika de trån, som äro under planteras och putzares händer; men som denna och flera omständigheter inflyta lämpligt i särskilta anmärckningar, så går man deras nogare skärskådande här förbi.

2. §.

Sedan man i föregående §. gifvit en kort bekrifning på Österbotns naturliga utseende, tilstånd, lynde och fördelar; är nödigt, at och korteligen orda om selsva Inbyggarena. Det är väl ostridigt, at i hvarje landsort finnes folk af åtskilliga böjleser, art, egenkaper, kropps och sinnets öfningar m. m. Doch märcker man derhos, at såsom hvart och ett

ett land frambär sina färskilta växter och alster, som där lyckeligare och ymnigare födas och trivas, än annorstädes; alltså äro jämväl vissa vetenskaper, färskilt kunnigt, vett och flög, lika som mera hemtände hos folcket i ett Rike, i ett Landskap, och ofta i en Sochn, än de samma finnas vara hos några andra. Derföre äger jämväl hvart och ett Rike i *Europa* fördel och loford uti något vift, fram för de andre. Sådant skilnad och olikhet härrör til någon liten del af climaten och folckets naturliga skick; men upfostrings och undervisnings sättet, öfningar, vanor och tilfällen göra det mästa härutinnan. Ty helt andra tanckar och annat omdöme faller en landtman i *England* om jord bruket, än en landtman i *Savolax*; ändoch de vore af lika naturlig art och vett, samt ägde lika slags jord och marck.

I Österbotn finnas tvenne slags invånare, Finska och Svenska; af hvilka de förra innehafva ei allenast den norra och drygaste delen af landet, intil *Gamble Carleby* sochn; utan och utgiöra alla uplands sochnar i södra traften. De Svenske bebo sochnarne vid sökanten samt skiärgården, itrån och med *Gamble Carleby* söder ut; och räknas här 19. Finska, och allenast 9. Svenska sochnar. Hvarvid är at märcka, det finska Capeller finnas i några Svenska församlingar, och at finsk Gudstienst öfvas och förrättas i alla Svenska sochnar, oftare eller mera fallan, efter antalet af Finska ledamöter. At Finnar och Lappar varit detta Landets uråldriga inbyggare, det intyga häfde teknare; det tilkänna gifva äfven sochnar, byar och platser, nämnda efter dem: som i synnerhet *Mustasaari* sochn, som nu består mäst af Svenskt folck; *Lappfjärde* och *Lapo* sochnar, *Lappajervi* Capell m. m.

De Svenska äro til hushållning och jordbruk ei mera skilde ifrån Finska Invånarne, än blott til den olikhet, som sielfva belägenheten vid sjökanten ledt dem naturligen til; och synes aldeles fannolikt, at desse Svenska nybyggen lämpat sig efter Finnarnes hushålls- och jordbruks-fätt: ty 1:mo hafva Svenske bönder i synnerhet blifvit nedfatta i detta Land, under Konung ERICH XI:tes Regering, då han fände sin Svåger BIRGER JARL, år 1249. med en Krigsmacht at omvända *Tavasterna*, som med Krigsflottan anlände til nu varande Landshöfdinga fätets *Korsholms* strand, hvarpå han underkufvade de vid Österbotns södra söstrand boende Finnar, tvang dem til Christna trons och lärans antagande, och fätte Svenska bönder med Finskorn i hvarannan by (a). Hvaraf slutas kan, at desse vid sjökanten nedfätte Svenske näppeligen kunnat haft många jordbruks redskaper. med sig, och at de i detta landet måst något ändra sina hushålls anläggningar; och då de sedt Finska bondens maner, fattat de samma til efterföljd; ei annorlunda, än man märckt, at de hushåld, som i senare tider från andra orter hitkommit, måst antagit landets hushålls- och i synnerhet jordbruks-fätt. Sedan kan detta äfven sannolikt dömmas och skönjas deraf, at någre Svenske Sochnar allmänt nyttia til åker-markens plögnung, en slags plog på Finska kallad *Sabra*. *Tab. I. fig. 3.* hvilcket åkerredskap brukas allenast i vissa landstracter af Finland, och ei i någon ort på Svenska sidan. Den mening får äfven styrcka deraf, at de Svenska inbyggare, som betiena sig af förenämnda plog eller tvågreniga trädstock, hafva allmänt behållit det Finska namnet derpå, och kalla den antingen *Saru* eller och *Saru-abl*. Man vil äfven inrycka den anmärkning här-

(a) P. N. Mathesii dissert. de Ostrobotnia, p. 87.

härvid, at af *Sabrans* nyttjande i norra, och ahls i födra delen af landet, som ock af någon skilnad i Finska språkets uttal, kan sannolikt dömmas, det Finarnes flyttning til Österbotn skedd från färskilta kringliggande orter; ändoch man med trygghet ei kan utfatta hyarifrån, efter en liuslig underrättelse derom saknas. Äfven samma omständighet synes röja, at de Svenske invånarne blifvit ifrån åtkillige Sveriges provincier hit flyttade, hälst deras stora skiljachtighet til sielfva kroppens växt och lemmarnas skick tyckes desutom klarligen och ögonfkenligen detta utvisa.

Folket har här förökts til anfenlig myckenhet ifrån det för Österbotn ömkeliga och usla folck-ödande tiugu åhra kriget; så at personernas antal nu lærer någa något öfver 80000. Hvaraf för våra antagna 3000 hela mantal 20 personer för hvart, belöpa sig 60000 personer. För nybyggen, som nog ymnigt blifvit denna tiden uprättade, vil man anslå i hela landet 6000 personer. Våra otta, merendels små och ei synnerligen folckrika städer, må hvarje, den ena den andra til hielp, få 1200. personer, och altså tillsammans 9600. Ståndspersonerne med sine familier, samt militien kunna åtminstone räknas til 6000; så at efter denna uträkning antalet på folcket i hela provinsen blir 81000. Där likväl vid fredens ärhållande, 1721. många gårdar voro aldeles folcklöse, många hela och halfva hemman ei ägde 5 eller 6 personer, och i städerna ei voro hälften så många invånare, som nu. Detta folckets förökande härrör af quinkönets synnerliga fruktsamhet, hvilka, då de äro funda och vid hälftan, samt öfverlefva sina fruchtsamma åhr, föda ifrån otta til 16 barn. Tidiga giftermål hafva jämväl dertil bidragit; emedan nästan hvar bonde som tilförene var gift inom den nu utfatta tiden at få ingå ächtenskap. Doch har

denna trettio åhra förökellen ei kunnat vara större, än at man ännu måste klaga öfver brist på nödigt folck, i synnerhet på landet, där utrymme och ägor äro tillräckeliga för många tusende personers tilökning. Hvarföre hvar och en förståndig bonde skattar barn för sin största rikedom ock uppkomst; och har man väl prof i hvarje by derpå, at hvarest barn och deras förnuftiga styrfel i gården funnits, dit har välmågo och rikedom flyttat, och där tagit hemvist. Här vil man litet nämna om orsaken til folckbristen i detta land, som likväl i långliga tider varit bebodt. Denna brist härrörer ei så mycket af stora hushåld och hemman, hvaröfver man ei heller har här särdeles at klaga; vore allenast til önska, at enighet funnos hos dem, och de blefvo tillsammans, tils de samfält upbrukat nya hemman til flera hushåld, alt derefter som personerne ökas. Bristen på folck i detta län har härflutit fast mera af ständiga och förödliga krig, under hvilka detta varit en usel härjedal; hvilket i senare tider det tiugu åra örloget beklageligen vitnar, då, för invånarens besynnerliga trohet emot fäderneslandet, lifvet ei allenast blef på hvarjehanda plågolätt mycket folck afhändt; utan ock landets ungdom, som fåra hiordar, fördes til fiendens land. Sedan har jämväl mycket folck af ovanlig spis i stora misväxt åhr dragit på sig dödliga sjukdomar, utom det, at myckenhet af barn och äldre personer dödt bort i okända sjukdomar, och brist på bot och hielpemedel. Men som höga Öfverheten af nådig och högmild omförg för landets välfrednad och uppkomst, tagit hälsoförmå och alla möjliga mått til at förebygga folckbristen ock öka arbetare til landets uphielpande, behöfver man ei något vidare nämna derom; utan vänta önskelig utgång på välgrundade ocb villigen anlagde affichter.

Det

Det vil man härvid märcka, at Österbotns vidsträckta landslägenheter skulle tyckas vinna en snarare och önskeligare upodling och bruk, om folck skulde kunna förmas, at göra flyttningar hit i landet, och sätta sig neder på obebodda ställen, där marcken skulde bli dem unt och meddelt, at upbrukas på alt giörligt fätt; hälft Dalarne och några andra orter i Sverige äga mera folck, än som kunna ha utrymme och tillfälle, at föda sig i egna födslo-orter. Jag vet och är försäkrad om, at detta tal ei klingar väl i många mina Landsmäns öron, som mena, at de derigenom skulde bli trängda, och stanna i näringslöft tilstånd; och at detta land ei kan bära flera inbyggare och hemman, än där nu finnas. Men at denna tanckan är falsk och ogrundad, behöfver ei bevis; ty det är onekeligit, at om detta land hunne til någon högd i upodlingen, skulde det föda många tusende flera invånare; allenast rätt kundskap, god ordning, och de som skulde drifva och styra arbetet, vore at finna. Men at den omnämnda inflyttningen skulde befodra hushållningens upkomst kan af följande inhämtas. Ty

1:mo skulde folk ökningen snarast härigenom ernås, och följachteligen all den deraf härrörande förmon.

2:do Skulle möjligheten och inkomsten af ödemarkers, kärrs och morassers förbättrande läggas landtman för ögonen; hvarigenom han nödvändigt skulde bli upmuntrad, hugad och drifven, til jordbrukets skiötande på de ställen, han anten hållit för otienliga därtil, eller ock ei vetat eller tänckt, at de skulde löna mödan.

3:tio Skulle den ena utaf den andra få lära några nya och i orten ovanliga handgrep, slögder, fätt och maner, och uti mycket afvänjas från farfars elaka vana: flera deraf flytande förmoner at förtiga. Men skulde ock detta icke ske, så gifvet doch detta lands hälsofamhet,

samhet och folkets frucktharhet, hvarom vi redan något talt, säker anledning at hoppas, det folckbristen, fast efter längre tid, måste likväl omfider härifrån försvinna. I detta land föds hvar år vid pass en adertonde eller nittonde del mot defs förra invånare, och de åhrligen födde äro öfver en fjerde del flere, än de döende.

Österbotniske Landtmän äro mästadelen idoge, trägne och oförtrutne i fyslor och giöromål. I synnerhet visa de prof deraf vid sådes och hö-bergnings tiderne på de långa somardagar; då de synas vilja täfla med solen om en hastig hvila, och följa hexne i ned- och upp-stigande. Sommar värman, som plär gifva lättningar många hvilostunder, förmär ei drifva dem från sina angelägna giöromål. Så snart gässen får lust til knif, yxa och körflor, vänjes han med försigtighet därtil; häst landman har brist på folck, och räknar en ung gässes arbete ei för ringa hielp. Vid yxans och bjäns rörande til slögt, stadigt och behändigt arbete, visa de i synnerhet prof af skickelighet, vett och konst: så at man med nöje afskådar flästa sochnars välbygda hus och andra värck. I synnerhet hafva vissa sochnars invånare vjft och än i dag å daga lägga synnerlig färdighet i skepsbyggeri; så at många af dem värckeligen städt för byggmästare, så väl vid mindre fartyg och jackters, som stora skeps förfärdigande, hvilcka arbeten utmärckt kiäcka byggmästare och goda timmermän, hvilckas slögd och konst man vet tala om både i *Stockholm*, och på andra orter. De som bygga aflägfne up i landet, äro mindre artige och belesvade, än de, som bo vid sökanten ock allmänna fahrvägar. Doch finnes icke något vildt och groft i hela lan et. Folcket äger en god styrcka, fast de mästa ei äro grotta och långa i växten; hafva kroppar och lemmar, som ei svika för
alla

alla anstötter; hvarföre de kunna både uthärda i arbete och mödosamma värf och förrättningar.

De hafva alltid å daga lagt, sig hyfa en oföränderlig och oförkränkt trohet, vördnad och lydno emot den falla Svenska Regeringen. I hushållningen lefver Landtman ordenteligen, men ei mycket sparsamt; snygt, men ei mycket granlagit. Mot främmande finnes folcket vara nog välviljoge och hederfamme. Qvinnokönet förfärdiga sielfva alt, hvad i egit hushåld åtgår, til behof i mat och kläder. De gå ock flereslades i lika arbete med karlarne, och tyckas derigenom visa, at de än hafva något i behåll af den gamla *Qventlaniska* eller *Amazoniska* arten. Jag skulle vara vidlyftigare härutinnan; men det är ett svårt och granlagit arbete, at mönstra folck, i synnerhet egna Landsmän.

Utom den föda, som våra landtmän samla af åkren, är och har boskaps skiötsel städse varit deras ymniga och härliga spiskammare. Och om de i svåra misväxt-år ei ägt rikedom i ladugården, så hade hunger, uselhet, sjukdom och döden hårdt grafferat i mann gården. De bränna stora fälten och skogar at samla sig spannemål. De afkläda til en oändelig myckenhet årligen furustamn ar, och genom solens och eldens värckan göra deras muft och kåda til en flytande tiära, som gier dem myckna penningar. Lustens fiäder skaror fällas och fångas til läcker mat och dunbäddar. De förfumma ei heller, at ur siö och skog toga spis, kläder, handels varor, m. m. Om hvileka näringar tilfälle gifves at handla utförligare i särskilta stycken.

§. 3.

DÅ vi nu skynde oss, at upteckna våra välmentat tanckar om en och annan hushåls dels beskaffenhet, ans och upodling i vårt Österbotn, så gjøre vi biligt början med anmärckningar om ängs marker och deras

skiötsel

skötsel. At myckna och stora ängar äro tätt nog spridda i landet, kan spörjas af den myckenhet höö, som årligen åtgår till foder och föda åt boskapen, hvilcken i sin fulla månader måste underhållas i ladugården; och det så mycket mera, som större hemmans ägare, och ganska många i detta land, fodra ifrån 16 til 30 och flera miölckande koor, utom hästar och et vackert antal små boskap, synnerligen i de hörrikare sochnar, som äga vidsträckt ängs belägenheter. Såsom i *Limingo* sochn, hvarest man til nöje och förundran ser om höstetiden på en gång många hundrade ja några tusende hölod, såsom *pyramid*-stoder, på fält, som räckta til 4 a 5. mils vidd; hvaraf det ordspråket kommit: *Stoorkyro åker och Limingo äng, har ei sin like i bredd eller längd.* Men skulle Österbotns ängs-marcker bli rätt handhafde och upodlade, och landtmannen upmuntrad, underrättad och hugad dertil, samt händer till arbetet skulle vara tillräckeliga, vorde visserligen antalet på boskapen ansenligt stigande, och öfver hälften; samt den fördel och välmåga kunde ernås, som en ymnig boskaps skötsel af sig kastar. Ängs förbättrandet och förmerandet borde vara Österbotniska landtman så mycket mer om hiertat, som des gräsväxt ei är underkastad äfventyr af kiöld och frost, som vore märckelig; och emedan därigenom ymnigare gödsel skulle vinnas, som är ganska oumbärlig i detta landet, och för bondens härligaste skatt att achta.

Men låtom off litet gå ut och se off om på Österbotniska ängarne, och giöra off underrättade, huru de äro beskaffade. Attala om alla slags här besintelige ängar, blefve vidlöfrigt; man vil allenast ställa upmärksamhet på de ängs-marcker, som öfveralt aldränast finnas. Mås-vätskachtiga och fancka ängar utgiöra inemot hälften af ortens höland. Dem kastar Landtman ei mera

mera på, än en eländig stängsel, och det icke heller åt alla, efter samma ei betarfva något hägn. Några få af dessa slags ängar finnas vara genomgrafna med aflopps diken; men då är tekn til, at naturen dertill lämnat första läglighet.

Måf- och fumpiga ängar hyfa under öfversta jord-bädden, som somligstädes är diupare, somligstädes grundare, antingen ett stort och fullkomligt vatugömmе; och då svichtar och gungar den öfversta bryn eller bädden, när folcket eller creatur gå däruppå, och får en rörelse, som liknar havsvågor. På dessa och äfven på mera stadiga ängar måste de så kallade *mås-andrar*, eller under fötterna fatte skidelika genomskurna bräder, brukas, om man annors skal kunna väl bärga sig, i tynnerhet med höbördan. Eller ock ha de under sitt jordbryne och gräsväxt allenast några trängre vatu-ådror och ledningar; hvarföre öfra vallen på dem är stadigare, och böjer sig ej så mycket undan. Gräsväxten på dessa rättar sig efter mer eller mindre våta eller torra somrar, och gifva de mästa utan minskning i längden sin vanliga afkastning; ty när solen med sin värma värckar på fådane ställen, lockar och drifver den vatnet, at med sina innehafvande näringsdelar stiga up genom rotens hål til stammens gångar och ådror, och gifva växterne sitt tiltagande; och som på dessa ställen ej tryter vatn, som innehåller födo för gräsväxten, ty blir den nog varachtig; dertföre vårdar ej bonden dem mer, än sagt är. Sedan finnas här jämväl fådana ängar, som hafva stadig grund och botn; men äro så belägna, at det giödande och gräsväxten befordrande våhr-vatnet stannar kvar på dem, hvilcket sedan småningom, efter solens värckan och hetta, minskas. Dylika ängar växa

frodigt, och äro aldeles måsfria, där vatnet fått stå en tid. Dessa lämnas, och kunna med fog lämnas i sin naturliga skick och tilstånd; emedan sielfva naturen giordt, hvad göras borde på många ängar medelst konsten, nemligen, at kunna hålla våhr-vatnet på dem. De förutnämde måsfulla och våta ängar äro af samma art med kärr, morasser och sancka ställen; derföre ock, om man vil förändra deras våtachtiga lynde, och upodla dem til tienligare och lämpligare marck, så är tilgången dermed lika. Jag vil allenast nämna, huru väl betänckt det vore, om landtman ständigt ville söka at förvandla dem til stadigare och torrare ängsvall; ty derigenom skulle vinsten och afkastningen bli mångdubbelt större, emedan 1:mo Gräsväxten på sådana våta platser är mycket gles, emot växten på torrare ängsmarcker. 2:o Torckar sancka ängsgräset anseeligen tillsamman, ja til största delen; emedan det hyser mycket vatn i sig, som utdunstar, då gräset torckas. Fördenkull ses, at det förslår mycket mindre, och ej på långt håll spisar så väl, som torrare valls hö. 3:o Skulle ängen blifva tienlig, at bära bättre gräsflag.

§. 4.

Kärr och moras, sumptiga och sancka platser, finnas, som redan sagt är, öfverflödigt; hvarföre man destomera bör med upmärksamhet syna dessa marcker, hälft de mästa med tiden kunna lofva landet rika afkomster. Sådana platser, så väl i Österbotn, som annorstädes, kunna ej på et sätt och med lika ögon anses; utan bör deras bota och grund, deras skick, deras läge, deras vidd och storlek, deras lutande, m. m. noga märckas, om man skal kunna fälla ett rätt omdöme om deras möjliga eller båtande aftappande, uptorc-

uptorckande och förädlande ; ty annars far man vilfe med en öfverilad slutfats. Många kärr, moras och fancka ställen hafva diupa underreden ifrån tre til fiu och flera famnar , hvilcka arten bestå af idel vatn, hvilket med starckare eller svagare flyt-mofa , eller annan af växter härstammande öfverbädd, lika som med iis, äro öfverdragne; eller bestå de af på hvarannan liggande jord- och vatuarf ; eller och alt igenom af gytia , mull samt växters rötter och andra delar , som utgiöra en gles och lös botn , hvars mellangånger äro upfyllda med vatn. Sådana diupa ställen har naturen ofta så inrättat , at det vore så orimligt , at ännu täncka på deras uttorckning och aftappning , som det är ogiörligt , at leda alt vatn utur en med åän eller vatudraget lika diupt belägen insjö eller träsk; hvilket icke låter sig i annan händelse giöra , än där vatufallet är kort, och tillika så högt , at det kan svara emot kärrets diuplek ; men sådana affall äro mycket fällsynta. Doch vore ej heller på sådana ställen utdikning altid onyttig ; ty derigenom kunde jordfårpan småningom komma til större fasthet och stadighet. De kärr och moras , som äro belägna i vidlyftiga skogar , oländiga marcker, m. m. eller ligga såsom ingröpte , eller ej äga vatu-drag, eller icke hafva dem på nära vägar, dem vil man ej heller med förbättrande ännu påtäncka. De slag igen , som hyfa mineralisk botn ock grund, och äro med skadeliga källor och källsäg upfyllda och genomskurna , af hvilcka doch ej många finnas , kunna ej til önskelig nytta och fördel uptagas ; ty sådana ting och ämnen skulle med sin tärande kraft giöra jorden ofruktfam.

Det är omöjeligt at utfätta kärs och morassers myckenhet i detta land, och hvarjes beskaffenhet; men

det är en onckelig fanning, at mycket mer än hälften af alla tillsammantagna i Osterbotn, kunna och borde efter hand göras til nyttiga och goda marcker; och dessa äro de samme, som nu skola bli ämne för vår upmärcksamhet. Man kan lätt blifva varse, at största delen kärr och morasser hafva eller hafva ägt utlopps-ställen. De slags kärr, sumpiga och sancka ställen, ifrån hvilcka naturen sielf medelst vatnets skärande och gång-letande gjort sig aflopps-rännilar, större eller mindre, öfvertyga oss genom sitt naturliga läge om möjligheten och framgången af deras upodling; ja, de lämna hopp och försäkran om en ädel och mödan lönande marck, allenast hug, flit, förstånd och samlielp ville para sig, at befodra vatnet til friare väg af erforderlig bredd och diuplek, medelst afloppets rännifande och upgrävande, samt sielfva plattens genomskärande med aflopps och andra smärre tvär-diken. Sådana ställen äro alt för många, som alla vänta efter arbetare, nytt lif och bättre tillstånd. O at de ej länge måtte dem sakna! Andre äro af den beskaffenhet, at om de ej nu hafva utlopps-rännilar, så visa de doch, för en god syningsman ock efterforskare, märcken af sina förra vattu-gångar, hvilcka redan i ålderdomen blifvit igenstångda i mynningen af sina utlopp; och på hvilcka, i synnerhet, där stadig jordmän eller jordgrund varit, vatugångarne hafva grott tilhopa, antingen förmedelst vatnets medfölje, eller ock genom valens tiltagande af trån, gräsväxter samt deras affall. Men härvid vore ju ej så mycket svårt arbete, ej heller behöfde man göra det förgäfves, då man väl förut synade och besåge sådana aflopps ställen. Hvad vil man väl täncka om kärr, morasser, myror, sumpar och våta platser, som ligga när in til söar, insöar och träsk?

träsk ? som fått sin belägenhet på höga backar och kul-
lor ? Skulle väl det kunna räknas för onyttigt arbe-
te , at uptoncka och astappa dem , samt göra dem
gräs- och fädes- bärande ? Men i synnerhet ber jag
mina kära Landsmän i Österbotn , at de doch förbar-
ma sig öfver sina egna åkrar , på hvilcka de kosta
svett , och vänta få med glädje upskära fulla ax ;
dermed , at de ville förqväfja fädens frätare och åker-
växtens arga fiender , jag menar : dyar , fumpar och
fancka ställen , hvilcka med sina onda och förgiftiga
pilar , kalla och skadeliga ångor , nedskiuta och för-
derfva många tusende fädeskorn. En som ögon har ,
kan ej undvika , at med ömkan se , huru som skönz
åkermarcker vid elfvar , åar , vatn och vatudrag , haf-
va til grannar fädana grödan skadande och förderf-
vande platser. Ånkiönt deras vatn om våhren arbe-
tar på utfall , så blir det doch ej tillräckeligt , utan
borde med konsten undfättas , hälft man på fädana
ställen onödigt klagat öfver någon ogiörlighet och
svårighet , mycket mindre öfver ringa nytta af fädan
vatuledning och dyys uptonckning ; ty derigenom skul-
le dubbel förmon vinnas : först ,inge man af den o-
nyttiga fumpen och fancka marcken en skön gräs-
marck. För det andra , skulle derigenom många fle-
ra tunnor fäd , än nu , de flästa åhr- finnas i bondens
boda. Det är värckeligen så , fast mången ej vil ta-
ga denna sanningen i betänckande och til efterfölgd ;
emedan slikt intet varit i bruk hos förfäderne , utan
är ett ovanligt giöromål , på det sättet det borde ske ,
och hvilcket mången i början med begabberi skulle
gapa öfver. Här och där i landet ser man doch nå-
gon , som genom dikande uptonckar vid sina åkrar be-
lägna fumpachtiga ställen , och sedan genom öfver-
bry-

brynans brännande eller ock på annat sätt gör de sam-
ma til gräs eller fädes bärande. Desse hafva och nyt-
tan i händerne , och behöfva , fast de ock skulle bo
längst norr, fällan klaga öfver misfväxt af köld. Be-
klageligt är allena det , at de äro fåå , och ej med hög-
sta alfware arbeta på fädane platfers uptagande.

Nu vil man äfven tilse , huru sådant kärr- och
moras- arbete skulle bäst komma i gång , värckstäl-
lighet och fullbordan. Det går ej så lätt med såda-
na platfers förbättrande , som mången fritänckare me-
nar ; icke heller är det så svårt och onyttigt , som
mången med bonden sig inbillar. At enskylta perso-
ner och landtmän börja uttorecka och aftappa något
fynnerligt kärr , det är ej rådligt , och derpå lærer
man få för länge vänta ; utan härtill fodras flera hän-
der och samfalta krafter. Doch kunna små och väl
belägna fumpiga kärr och ställen af enskylta bönder
med fördel uptagas. Början til ett rätt kärr- arbete
tyckes böra ske med upmuntringar, exempel och fri-
heter ; ty landtman beqvamar sig ej gärna dertil,
innan han ser med öppna ögon fruchten och nyttan af
något kärs upodlande , och om han ej är förfäkrad
om god frihet derpå , så låter han väl bli , at vara
en kärr- och myr- arbetare. Ögonskenliga och gagne-
liga upmuntrings- sätt skulle bana vägen til ett sådant
arbete och företagande , och då kunde i sanning en
god framgång vinnas. Icke heller skulle någon kost-
nad dervid gå förlorad , eller någon inrättning bli
ofruktfam. Kärr- arbetet kunde på flera sätt kom-
ma til önskelig början och framgång , såfom genom
föchne eller byalags samhjelp ; genom medel- fasta
mäns påkåstande , flera andra medel dertil at förtiga,
kvilckas upfinnande , påtänckande , behiertande och
drif-

drifvande lemnas åt Höge, Vittre och för Fäder-
neslandets upkomst örme och sorgfällige Män, hvil-
kas tanckar äro grundeligare, och talan mera gällar.

Sedan borde äfven Ståndspersonerne med under-
visning och värckställighet, få i detta tom annat,
mana landtman til nyttiga giöromål, samt upmun-
tra honom på alt möjligt sätt, at giöra prof med så-
dana ställen, som äro hans åker til mehn, eller sto-
do lättast at hielpa. Men därvid möter den svårig-
heten, at näst alla Ståndspersoner här å orten äro
Präster och Officerare, som hafva ämbets och för-
läningshemman; dertfore gå så många inrättningar
vid jordbruket trögt och långsamt, hälft man måste
flera åhr kosta arbete och pengar på goda anläggning-
gar dervid, innan man får glädia sig af fullkomlig
frucht och nytta; och emedlertid kan man bli quitt
hela jorden, och ha ingen ting för sina omkostningar.
Doch hafver i de fenare åhren en god del, i lyn-
nerhet af det Vyrdiga Prästerskapet, satt dessa be-
trachtelser å sido, och med ofpard flit och kostnad
begynt opodla sina ågor. Därunder har man
ock förmärckt, at mästadelen utaf allmogen och landt-
man i detta landet äro ei illa hugade, at använda ar-
bete och nedlägga svett på något godt i hushållningen,
så snart de fått se, i lynnnerhet på präste-gården, at
det går an, och lönar mödan. Blotta fågen rättar bon-
den, så här som annorstädes, sig ei efter, om han ei
til fulllo kan begripa sakens möjlighet och stora nyt-
ta. Han har ei heller rygg til at bära omkostningar-
ne vid ovissa föfök.

Särdeles har Högvälborne Herr Landshöfdingen
på alt uptänckeligt sätt, och så väl med undervisning
som efterdömme, sökt förmå landtman til hvarjehanda
goda

goda inrättningars antagande vid jordbruket, och till den ändan, icke allenast med allmän publication om landtulturen i Lännet, lämnat hvarjom och enom kundskap om vissa förbättrings sätt vid åker och ängs skötsel m. m. utan och sielf vist möjligheten och värckställigheten deraf på Landshöfdinge fätets *Korsholms* ägor, hvarest man nu med obefkriflig fågnad ser en ymnighet af de härligaste åker- och ängs-marcker. Om våra många och vidsträckta kärr och moras skulle bli på samma sätt förädlade, ombytta i gräs- och fädesrika parcker, genomskurna med vatu-canalcr och afdelta med diken; hvad ögna-fågnad skulle man icke finna på fäderna blomster-gräs- och fädesfält? Hvad nöje och båtad hade man icke af de otalige i rikt bete gående boskaps hiordar? åkrens balsam skulle då förökas, fädes axen få blomstras och mognas, utan at bli skadda så kallade dunster, och med glada händer samlas i spanmåls lären.

S. 5.

Under ett så fågnesamt hopp lämne vi nu våra fäncade platser, och vände oss till torra och hård valls ängar. Det har redan blifvit en hvardags och hvarmans hlagan, at goda ängs-marcker, som fylt så många skrin-dar med hö, nu intet kasta af sig mer än hälften deremot, ja, än långt mindre. Jag beklagar, at denna quidan öfver gräs växtens minskning skal vara mycket sann; men det är underligt, at folcket ei söker at byta denna klagorösten i fagnetal öfver ängarnas härliga afkraftning. Hvarcken himmel eller jord äro just skulden dertil, at ängarna bli magra, mås-lupna, tufgångna, och aftyna; utan folcket, som vil at koon skal bli fet och miölecka bra, utan at skiöta henne väl. Ty intet löpa

löpa tufvorne eller flyger måssan sielfmant bort, från de ställen, där de en gång fått fri boning och god hemvist; utan de äro jämväl mot vårt arbete nog motsträfvo, om man ei med fullt alfvare föker dem fördrifva och utrota. Orfakerne til sådana ängsmarckers förvärrande äro flera än en: såsom, mycket tidig slätter eller gräsets nedfällande, då marcken ibland på många åhr knapt får några korn af gräsständer til sitt frödande; mossans fria rotande på gräsvalLEN; boskapens oförsigtiga och otidiga betande på dertil minst tienliga ängar och tider, girigt höslag, m. m.

Bondens vanliga ängs rödiande består deruti, at han borthugger onyttig skog och träväxt, med grästa och yxa, samt med träd- och äfven med järnitång uprycker och bortskaffar rötter, så mycket han kan, befriar ängsmarcken från några lösa tufvor, och gör henne reen från affkrap; äfven ofta bränner uphögningar, quistar och rötter på ängsvallen. Men ängsmarckens plöjande, besående, gödande, tufvors och mossans affkaffande, rätt rothuggning och ängens bringande til frodig växt, är ännu ei påbörjat. Skulden, hvar före landtman ei mera vårdar sina ängar, ligger ingalunda i hans lättia, försummelse eller huglöshet, utan dels sker det af okunnighet och gammal vana; dels deraf, at han håller ängen i mindre värde, än sig bör, och tycker, at det vore litet båtande, at kâsta något synnerligt bruk på den; utan lämnar den hâlre förlorad, och inhägnar någon annan plats, eller minskar boskap i ladugården. Men i synnerhet har landtman blifvit afhållen derifrån medelst en vidlyftig höbergning, i det ängarne ligga merende's bitvis vida kringspredde, samt medelst skogsarbete och andra bisfkor, hvilka ei lämnat honom tid at täncka mycket

mindre at kosta något arbete, på ången; hållt desse sednare tider, då tråns fallande och brännande tiltiära gifvit honom myckna pengar, och blifvit hållen för bästa bondens födokrok. Men mina kåra Landsmän, skatten ången så högt hon bör; ty hon stiger i värde ei långt från åkren. Hvarföre äfven i de länder, där hushållningen och åkerbruket ansefiligen stigit, man ser ängsmarcken vårdas med samma ömhet, som åkerjorden; och rör man ei ängsvallen i Österbotn mera hädanefter än härtills skedt, så får man se sina ängsparcker mer och mer utmagras, bli måslupna, och åhr från åhr förnimma en ansefelig minskning i höladorne. Det vore fördenkskull, efter mitt ringa tycke, högst angelägit och gagneligt, för så många ängsmarckers befriande från lägervall och ödes gång, at bonden skulle förpflichtas at dela sina elaka hårdvall: ängar i 12. 15 eller flera delar, och sedan på bästa sättet årligen skiota och häfda en af dessa lotter, mer eller mindre, alt derefter, som marcken skulle betarfva. Sådant skulle ei allenast lända honom sielf til en ansefelig nytta, utan äfven landets hushållning i almenhet til tynnerlig förmon. Man behöfde ei många åhr tvinga honom därtil; ty sedan han skulle sinna des stora nytta, infunne sig väl lust ock nöje hos honom til en sådan ängskötsel. Et dylikt ängens vårdande förefaller mig i detta land mycket giörligare och lättare, än på många andra orter; så vida de äga boskap nog, och ymnig tilgång på ämnen, som äro til gödfelns förökande tienlige.

S. 6.

Vid betraktandet om ängs marcker, vil man til slut infö a ett sätt och förfök, at förtaga och utrota biörmäs - tufvor af hårdvalls ängar. At en
noga

noga upmärckfamhet på naturen, des lagar, vägar och värckan, ei allenast uptäkt många stora och fördolda fanningar; utan äfven gifvit anledning til många tusfende nyttiga anläggningar och förfök vid hvarjehanda värck och inrättningar, det är en sak, som ei behöfver bevis. I synnerbet bör man ha naturen för sin klaraste och säkraste ledestierna, då man täncker och vil giöra sig förmon, båtnad och nöje af des rika, och för människians lefnad, uppehälle, försvar och ro oumbärliga och högstgagneliga ämnen och alster.

Huru skulle man i hårda bergen kunna lita på mineralgångar och malmstrek, om man ei noga^s synat deras vägar och stryknings lagar? Huru hade man funnit på örters förundrans värda ächtenskap och konstiga hjonelag, om ei skarpsynte män, med ögon och eftertäncka, följt dem i födslostunden, under deras tilväxt och i deras aftagande? Förgäfves planterar man watu-örter på torra backar; och en växt, som äger lif och fågring i en torr jord, skulle aldeles dö och visna i en sump. Fåfångt skulle man kasta sit nät i vatnet, om man ei noga märkte fiskens hemvifter, färskilta gångställen, lektider och födo.

Tvenne Österbotniske Landtmän i *Cronoby* sochn och *Kniffunds* by, hafva genom liten, ren och enfaldig upmärckfamhet på naturen, fått anledning, at til sin stora fördel och nytta fria sina ängar från vahntrefnad och ödegång. *Biörn-måssan*, *Polytricum Linn: Flora Suec.* 868. hade til myckenhet rotat och spridt sig på deras hårdvalls ängar, och giort marcken otienlig och olämpelig til höväxt och slätter. Detta misssostret på ängsmarcken hafva de i många åhr med grämelse måst åskåda; tils de för någon tid tillbaka förmärckt, det *biörnmossan* blifvit förtärd, dämpad och minskad på

de ställen af ängarne, därest närstående granar medelst afbarckning blifvit förtorckade, och barren fallit samt af väder spridt sig omkring på de måslupna orter. De anfågo denna naturens värckan förtiena rön och efterföljd. Derföre afqvistade de granar, och öfvertäckte med ris-quistarne til en fjerdedels, ja trediedels alns tiocklek de ställen på sina ängar, som af biörnmåssa blifvit intagna och öfverväxta; hvilcket arbete förēhades om höstetid, förän mycket snö fallit. Härvid hafva de låtit blifva, och lämnat granrifet at ligga under vinter snön. Sommaren derpå hafva de med fågnad och nytta förmärckt, huru som måssan under granrifet blifvit förtärd, och lika som til mylla förvandlad, samt at samma ställen andra och tredie åhret gifvit god och ymnig gråsväxt; utan at quistarne i nägor mätro vid slättern varit hinderlige, så vida de emellertid funckit och nedgått i måssan och jorden. Utom granrifets förtreffeliga nytta vid gödningens förmerande och förädlande, sancka ängsmarckers förbättrande, boskaps underhållande vid foderbrift, så är äfven denna nu omnämnda nyttan vid biörnmåss-tufvors utrotande högt at skatta; emedan derigenom ei allenast en af sådan måssa öfverlupen ängsvall med ringaste möda och kostnad kan förändras til god gråsväxt; utan här yppar sig äfven tilfalle, at täncka på flera nyttor af denna värckan vid jordbruket. Vore önskligt, at de som ha olägenhet på sina höland af förutnämnda tufvor, ville med flit och upmärcksamhet nytta förföket.

§. 7.

NU leder ordningen oss at bese åkermarckens och åkerbrukets tilstånd i Österbotn. Hufvud jordarterne, som åkermarcken består utaf, äro på det sättet

fättet delta, at sandjord och mojord finnes måst, samt lera på nog många ställen. Ibland tunnare, ibland åter diupare svart mylla gör öfversta jordskärpan. Jordblandningar af dessa äro oräckneliga. At åkerbrukskonsten i forna tider och af landets första invånare blifvit antingen intet eller litet idkad, vitnar inbyggarens stora lust för svedjande, diurfång, silkerier m. m. som ännu i några sochnar och hos bonden uppe i landet drifves med största alfvar. Troligt är, at Finlands första inbyggare bibehållit det *Scythiska* lefnadsfättet, hvarvid Lappen ännu står, och at först svedjandet, och så åkerdyrckningen sedan småningom kommit i bruk. Men vi vele ei invekla vår estertancka i mörcka gissningar och opåliteliga fornmål; utan hålla off vid åkerbrukets beskådande, såfom det nu ligger för ögonen i landet. Därmed har man här på flästa ställen ej längre hunnit, än at det i goda åhr föder sin brukare, och at vissa åkerrika sochnar kunna föryttra något af öfverskättet; men vore svedjandet på många ställen ei bifogat dertil, så skulle på de samma åkerfäden ei hinna til bröfödan. Fördenkul ser man, at när misväxt slår til, är sådesbristen stor i landet. De många hundrade tunnor spannemål, som årligen til städernes ja ock äfven til många landtmåns behof ifrån Savolax och Tavastland inkomma, bära nogsam vitne, at åkerbruket ei är på långt när updrifvit til vederbörlig högd, och at bonden borde och med fördel kunde nedlägga svett och möda på åkrens goda häfd och nymarckers uptagande, hvarigenom sådes förkofringen skulle vinnas, och genom hyiket bruk han i längden kunde hugna sig af större välmågo och varachtigare inkomst, än han den förflutna tiden haft af andra näringar. Tröghet, lättia och för-

försummelle uti sina gjöromål hos folcket, är ei til det ringaste orsaken härtill; ty vi hafva förut märkt, at de äro långt trägnare och idogare än många andra landsorters inbyggare. Vår nordliga och kalla belägenhet jämte jordmonens afvoghet äro i sig sielfva ei heller at räkna för hinder och orsaker til åkerbrukets otillräckliga upodling; ändoch de nog tillfälligt vis bidragit därtill.

At först nämna om jordmonen, så är väl onekeligt, at den är mäftendels mycket mager och torr, ibland och för fuchtig, och äskar således godt och förståndigt skötande; men som hela hufvud gjöromålet härutinnan blir, at kunna förbättra och förädla jordmänen til drächtig bruk och afskastning, och det i synnerhet genom gjödande och äfven andra förbättrings sätt låter gjöra sig, samt ämne och tillfälle dertil öfverflödigt finnes i landet, så kan det icke heller tagas för synnerligt hinder i jordbrukets updrifvande. Hvad ortens climat igen angår, så är väl sant, at frost nätterne ofta skämma bort hela åhrs arbetet, hvilket förqväfver luften hos åkermannen, at bruka jorden, och leder samt drifver honom, under svår känning af hunger och uselt tilstånd, at gripa til andra medel, somei äro lika äfventyr underkastade, och hvarigenom han är någorlunda försäkrad, at kunna förskaffa sig brödfödan. Men ehuru detta mycket hindrar åkerbrukets tiltagande, så är det doch ei för så svårt at anse, at det borde eller skulle aldeles affkräcka landtman ifrån jordbrukets upodling, icke heller för i alla delar öfvervinneligt. Derföre ser man jämväl, at många välbetänckta bönder, som ägt lägenhet til åker-marcks uptagande, slagit sig med allo kraft derpå. At hindra den köld luften med sig förer från aflägnare orter, låter väl ei gjöra sig; men det går doch an, at genom
sum-

sumpiga ställens uttorckande och löfkkogs afrödiande omkring åkren, m. m. förminska de kalla fuchtheter, som af dessa upstiga, och skärpa samt understöda luftens egen köld, til at lättare och snarare göra mångdubbel skada. Och i fall hela landet blefve en gång ifrån sina stående kärr och myror befriat, är jag viss uppå, at klagan öfver skada af köld skulle om icke aldeles, doch til största delen afstadna. Men at botemedels företagande emot åkerbrukets lägervall och vahn-trefnad ei blifvit påtänkt, därtill synes flera sammanfötande orsaker varit, hvilka jag, at undfly vidlyftighet, allenast vil nämna: såsom 1:mo Brist på folck, hvarom är handlat i 2. §. 2:do Landets skattläggning (a). 3 Skogens öfverflödiga och utan all höfva anstälte bruk på alt för många ställen, som lämnat åkerbruket om ei ufelt, doch i otillräckelig drift. 4:to Et på några ställen i dessa tider inritat omätteligit skeppsbyggeri, och 5:to En mindre nyttig feglation; som kunde vidlyftigare bevisas, om detta tilfället sådant skulle medgifva.

8. §.

SÅsom svedlandet är det älfsta, och ännu i detta land mycket gängse sätt at bruka jorden, eller bereda henne til fädesväxt; ty vil man något i korthet derom orda. Sättet och tilgången med svediemark är allom vitterlig, och en tilförlätelig underrättelse finnes derom i Kongl. *Wet Acad. Handl.* (b). så at man ei vil onödigt uppehålla sig med berättelse om en förut kunnig sak. At urskilja rätt den fördel och skada, som svediehygget har med sig, är en sak af stor vigt och angelägenhet, samt äskar et noga och granlagit underfökande. Detta slags skogs

(a) *Riksf. Högl. Ständers Finska Deput. beränckande om Finlands æconomie, åbr 1747.* (b) *af åbr 1742. Pag. 286.*

skogs och jordbryns brännande är vid många tilfällen fördömmeligt, och gör en antingen aldrig eller först efter lång tid ärfättelig skada. Man finner få här som annorstädes många och stora skogsfält genom svedjande eller annan vådelig bränning förvandlade i torra och ofruchtbara backar och platser. Doch visar ock samma förfarenhet, at man äfven genom svedjandet, då dermed försigtigt och vahrfsamt omgås, fått goda höland och betesmarcker på de lägenheter, där man annors varit dem förutan; och at man med lätthet, efter rätt anfäldt svedjelands bruk, kunnat uptaga marcken til beständig åker.

Om en jämn marck, bestående af ett tunt öfverdrag och liten matjord, utses och nyttias til svedjeland, så är onekeligit, at ett sådant land utmärglas, skadas och göres til vidare växt otienligt, och bör dylikt företagande anses för ett förderfveligit skogs ödande och jordens bortskämmande. Men när sådan skogsmarck til svedjande utväljes, som äger diupare matmylla, och är öfverväxt med stora och lösa björnmästufvor, onyttiga växters klafar och ris, samt öfverflödar af träns affall och lämningar; hvilka platser om våhrtider mästa dels hyfa mycken vätska, men om sommaren äro så torra, at eld lätteligen kan dem öfvergå, fast icke tränga sig ned i jorden, de samma tyckas kunna til svediebruk utan skada användas; ty genom sådant brännande bringas allenast de nedfälda träns quistar och en del af stammarne, samt de omnämde växter til aska och tienlig blandling med den mylla och matjord, som under ligger, och ei undergår eldens våldsamhet, hvilka med hvarannan genom plöjande, gräfsande eller annat omrörande sammanblandas til en lädesbärande jord, den äfvenväl efter svedjelands nyttjande gifver god gräs-
vaxt,

växt; och snart igen med en ny skog öfverdrages. Doch tillstår jag gärna, at svedianDET är en mera granslagaga sak, än at den kan lämnas i en enfaldig allmoges oinfränckta frihet, och at dervid mycken vårdslöshet förelöper, samt ofta obotelig skada, i synnerhet vid flera gångor på samma ställe anstält brännande, deraf timar.

Men jag vil ännu närmare yttra mina enfaldiga och oförgripeliga tanckar öfver våra svedie marcker, och efterse, om och huru vida samt hvarest svedie-bruk i Österbotn kunde skattas nyttigt och tilläteligt eller ei. Et så allmänt och öfverflödigt svediehygge, som ännu öfves i detta land, och i synnerhet i några längst norr och upp i landet belägna sochnar, kan ei på något sätt gillas, utan fodrar alsvärlig infränckning; häft det betager bonden all tancka och arbete på åkermarckens upptagande, upodlande och tilbörliga ans, som likväl bör vara hvar och en landtmans yppersta hufvudsyfte och giöremål, om han vil vinna en välgrundad och varachtig sällhet. 2:do Har & sådant öfverflödigt svediebruk alltid vårdslöshet i följe med sig, at det skönaste trävircke och ämne til rik betalning får lof at stupa för yxan, och upbrännas tillika med sina sänre grannar på eget födloställe, så at förtreffelige stammar ofta ei giöra en giöpen såds afkastning eller nytta. 3:o åftadkommer okunnighet och tygelfrihet härutinnan, som förut nämdes, at många vida sält giöras derigenom helt skallota och trädlösa.

SvedianDET vid skärgården, siökanten och äfven många åstränder, är jämväl ganska skadeligit, och borde aldeles landtmannen förbiudas; ty 1:mo är på sådana platfter merendels tilräckelig lägenhet och sköna tilfällen för en god åkerman, at årligen öka sina jordägor. Men 2:do så länge bonden genom svediebruk, som på sådana landtlägenheter är ganska fördelachtigt, sält af

kort varachtighet, ser sig så tilräckeligen spannemål til husbehof; bekymrar han sig aldrig om at förmera och förkofra bohläkren. Derföre ser man tvärtemot, huru de byar och gårdar, som mist tilfälle til sveddiande, fattat lust til åkermarckens ökande årligen, ja så, at de ej hålla mödan förgäfvess, at upbryta stora stenbackar, hvarest man knapt finner sotrum mellan stenarne; hvarom innankort. 3:o Ödelägges och utödes den skog med brännande, som i anseende til belägenheten borde och kunde nyttjas til ädlare bruk, til allehanda trävirecke, timmer, ved, slögder &c. och derföre 4:to åstadskommer sveddiandet på sådana platser brist och dyrhet på veds och timmers förnödenheter i städerna, och äfven för bonden sielf.

Svedjefall kan dochej ännu, efter mitt tycke, allestädes upp i landet och på vissa orter förbudas, där som myckna kårr och moras, eller och annan til åkermarck mycket otienlig jord finnes. Ty i annor händelse skulle många landmän och åboer i många åhr vara quitte brödfödan, innan de hunne uptaga och upodla marcken til åker; eller skulle de kiöpa anseeligt spannemål åhrligen, hvartil deras förråd eller förtient ei kunde hinna. Doch hindrar det icke, at ju sveddiandet äfven på sådana ställen kan sparsammare tilstås och efterlätas; och vore väl, om Riksfens *Höglofl. Ständers Finska Deputations berättande* i detta mål kunde bli värckstält; nemligen, "at Landshöf-
 ,,dingarne låte undersöka, hvarest sveddiande må tillä-
 ,,tas, och til huru mycket må dertil lämnas tiffstånd,
 ,,då til allmogens lindring i besvär och kostnad, ut-
 ,,syning därå bör ske för sex åhr i fänder; doch såle-
 ,,des, at uti synings-zedelen tydeligen nämnes, hvilc-
 ,,ken plan eller stette del hvarje åhr må fällas, men
 der-

deröfver icke det ringaste, på det årligen må vara något at tilgå, och icke alt på en gång til gripas; färdeles som ock kan hända, det en åboe afflyttiar inom de sex åhren, då det vore aldeles obilligt, at den tilkommande skulle finna alt för sig affvediat. Härvid bifogar *Deputation* följande erhindring: neml. at vid affvediander bör noga i achttagas, det alla til skeps vircke, sågstockar, timmer, gårdfel, tiäruved m. m. dugelige trån borttagas, eller efter möjeligheten förvaras, färdeles på de platser, hvilcka ej til åker eller äng äro dugelige. Desutan böra lämnas til skogs växt någre mogne furur och granar, som kringrodjas, at de af elden icke måga skadas, utan kunna med sina frön åter besää den affvediade marcken; men där jordmonen är til upodling lämpelig, böra Herrar Landshöfdingarne äga macht at tilhålla åboerne, efter som deras styrcka och platsens belägenhet medgifver, up- taga någon del af svedielandet til åker och äng samt beteshagar, vid straff til görande, at låta hvad in- stängt blifvit, sedermera skoglöpa.

Huru vårdslöshet vid svediet här in til ofta skämt bort hela arbetet, så at man intet tänckt på nästa bärning, mindre på framtiden, kan liussligen deraf skönjas, at många lämna efter brännandet långa kvarblefna brandar liggande på sitt ställe, som blir i grund förbränt, utan at dem ihopsamla eller undanröjja; samt, sedan säden är kastad i askan, allenast här och där med gräftan röra jorden, hvarföre ej allenast många hundrade ja tusende sädeskorn ej komma til växt, utan ock sädes-stånden sönderkrossas genom blås- väder mot de kvarlemnade brandar. Därföre bör för all- ting det vara angelägit, at säden blir väl nedmyllad;

ty i annor händelse har man sedt ibland 6 magra skylar stå på 2 à 3. tunnors land.

Til slut vil jag här inrycka beskaffenheten af några värcktyg, som vid svedlandet brukas, hvilcka ej finnas vara omnämnda i *Kongl. Vet. Acad. Handl.* uti berättelsen om Svediebruk (b). Til sådens nedmyllande, som ses på skifvan, brukas i de norr belägna sochnar *Sabrau* Tab. 1. Fig. 3. men med hel rät eller bakut vänd mullspår E, at den ej må fåsta sig under trä-röttren, utan obehindrad kunna gå ofvan dem och öfverlyftas. Hvar mycken sten är, låter detta redskap ej väl bruka sig; ty nyttias i des ställe en kratta, den Finnarne kalla *Hara*, som är giord af järn, klufven i tu, och något trubbig i ändarna; hvar gren är något tiockare, än en vanlig järnharf pinna, tvärhands lång. Rätt ofvan för grenarne är det oklufna järnskafvet bögt til en rät vinckel. Andra ändan af detta järnet eller järnskafvet är spetsat, som krökes i vinckel tillbaka, och slås igenom trädfskafvet. När in til kroken vid klufna ändan pådrifves en järnring, så, at hela järnredet sitter fast vid trädfskafvet, se Fig. 1. Med detta redskap krattas såden ned i svedian mellan stenar och öfver alt där *Sabrau* ej kan brukas. Annors hafva de en värcktyg til detta behof, som går fortast, men gör ej gott gagn, utan i rätt lös jordmon mellan stenarne. 8. 10. à 12. stycken granträn huggas til en famns längd; på hvart trä lämnas tre eller fyra, åtminstone tvänne långa och räta qvistar, til $1\frac{1}{2}$ aln eller litet längre, at stockarne måtte gå fria för trästubbarne, och öfver dem. Desse trän häftas jämte hvarandra i rad således, at stadiga kapppar läggas tvert öfver dem, litet ifrån hvarandra, och häftas i alla kors med vidior. Sift fästes vid detta don andra trän,

(b) Af Åbr 1742. pag. 286.

trän, såsom skaklar, hvarvid häften spännes at draga värcktyget, som går med et tämmeligt buller och sprättande öfver stubbar och stenar, emellan hvilcka qvifvarne nedmylla fäden.

Här gifves nu ock tilfälle at litet orda om Kyttölands bruk, som är ett fätt at upodla kärr på många ställen i Österbotn, i de föderut belägna sochnar. Som vi redan äge underrättelse om tilgången vid detta jordbruk (c), är onödigt, at det här bekrifva. Det allenast bör jag nämna, at i detta landet brukas sådana marck til kyttland, som är kärrachtig af diup jord och underrede, som hyfer under sig en ständigt stillastående och intet utfall ägande, samt således fyrachtig, och för all växt mycket otienlig vätska; derföre ser man, at gräs och trän, som växa på sådana platser, äro såsom misfoster, hvaraf slutes, at denna jordmon bör ändras, om den med botnad skal kunna upbrukas til sådes eller gräs-marck. I den öfra och vätskefulla jorden finnas äfven orutnade stubbar och rötter. Förden skull hafva de funnit rådligast så förfara med en sådan marck, at de först upgräfva ett diupt utfallsdike, och indela marcken i små stycken medelst kors och tvär diken, som alla löpa til affalls diket, derpå lämna de marcken, at på ett eller tu åhr uttappa och utfla det fyrachtiga vatnet, sedan rothuggas de trän som äro på kärret, öfra jorden med des innehafvande stubbar och rötter upgräfves litet och lösgjöres; hvarpå, sedan marcken är torr, antändandet sker så, at elden allenast går öfver de omnämnda och för brännandet gräsväxten hinderliga ämnen, utaf hvilcka ernås askan, som tienar til god blandning och gödfel i den underliggande obrända kärrjorden. Och kan väl en sådan marcks öfver-

(c) Kongl. Vet. Ac. Handl. af 1742. på sidst anförde rum.

bryne näppeligen på annat fätt snarare och bättre tillredas til sädes och gräsväxt, än genom försigtigt anfält kytande. Bränningen sker i synnerhet helst lindrig, då man ämnar en sådan plats til ängsmarck, och befås sista gången med hafra; emedan höet skal derefter bättre växa, än efter råg eller korn. En oförsigtighet begås likväl efter brännandet, som åtskilliga intet veta eller ock med alfware intet vilja undfly, hvarom en min goda Vän mig underrättat, nemligen: at de lämna afskan orubbad på kytlandet efter bränningen, som ett infallande blåsväder, ofta til stor skada, bortförer, utan at föka bot emot denna olägenheten; då den likväl lätt kunde förekommas, om man nattetid eller när daggen starkt fallit, skulle anten grästa eller plöja marcken, som många göra. Dermed blir ej allenast afskan bibehållen, utan äfven den rörda jorden göres dymedelt tjenligare til fruchtbårande.

§. 9.

NU skynde vi oss at tilse, på hvad fätt landtman up-tager en ny marck til åkerjord, och huru han dermed umgår. Nymarcks uptagande och beredande til åkerjord sker på många fätt i Österbotn, som dels rätta sig efter jordmånens och marckens lynde, hvilcken upodlas skal; dels efter särskilt antagna och brukeliga maner hos folcket. Man vil allenast uptekna några här-af. Där marcken är jämn, och allenast med små skog öfvervuxen, hugges den samma bort, rötterna upryckas och landet upgräftas väl; derpå ränsas det och plöjes. Denna marck brukas af landtman det åhrer til rostand, åhret derpå gödes och befås den med korn eller råg, alt som åkermarcken är belägen til.

Där jorden, som til bruk ämnas, är öfvervuxen med större och tätare skog, samt beklädd med tufvor, mäs-

mås- och andra skogsväxter, som göra ett ojämt öfverbryne, uptages hon på flera fätt. Många behålla helt och hållit vid skogsmarcks uptagande til plogjord det vid svedlandet öfliga fättet, nemligen genom eld; och efter sådesbärningen rödja marcken, göra henne årligen mer och mer fri från stenar, stubbar och rötter, alt derefter de kunna lossas och löse göras; och befås en sådan marck gemenligen med roffrö efter rågfåningen, som gifver stora och välsmakande rofvor, dem bonden brukar ofta til sin läckermat, sedan de äro anten stekta, kokade eller ock på annat fätt tilredda.

Ifrån de längst norr belägna sochnar har jag fått följande underrättelse (a): På den marck, som til åker uptagas skal, rothugges skogen. De nedhuggna träns afqvistas, stammarne ihopsamlas i högar at torckas, som sedan hemföras til husbehof. Qvistarna samlas i sina särskilta högar, som sedan upbrännas på tufvorne eller de ställen, hvilcka äro tiockast öfverbevuxna med måssa. Askan, som öfverblifver af bränningen, utsköflas til alla kanter til gödning. De ställen, som äro mindre måslupne, uprifvas med en järnkratta; ty bränning är där ej af nöden, på det jordmodran ej må blifva förkäm, kunnandes den öfversta mullen i första åren tiena til gödning. Sedan stubbarne äro något rutnade och mera löse blefne, bortrödjäs de, hvarigenom åkermarcken är fatt i sådant tilstånd, at den året derpå kan ordenteligen upbrukas; då den aldrärfst oppjles i kors och tvär med en plog eller skiärbihl, så at allenast jordmodran genomskäres, utan at sandmyllan eller något annat underliggande rådt jordläge dermed blifver rördt eller

(a) af Herr Proffsten Backman i Sorkamo.

eller oröat. Sedan uptages nymarcken genom plöjande med the i lähnet vanlige tvehöfdade plogar eller *Sabror*, som vända den genomblade jorden, alt derefter, som torfven efter skiärningen eller bihningen faller. Sedermera handteres åkren efter det vanliga sättet.

Et ganska förderfveligit nymarcks uptagande och brännande är det, som alt för många bruka på marcker, som bestå af mycket grund mylla eller matjord; därmedelst, at man gräfver små diken, låter jordbrynen genomtorckas, hvarpå man samlar torf, som genom dikandet fås, samt qvistar, ris och annat eldfängt ämne, och så öfverfar marcken med brännande och fvedande alt igenom, lika som ej bättre fatt kunde gifvas til nyjords renande; och vet jag ej, hvarifrån en sådan bränningsluft härstammat, om icke af Svedjebruk. Ja, man får ibland se, huru som en torr sandjords torra och tunna öfverdrag ej får vara fritt för sådant brännande, som hålls för bästa grep vid nymarcks uptagande. Men det är ju fosklart, och utgången visar, at bästa musten och näringsdelarne på sådana platser förtåras, och afkan änteligen qvarlämnar, som gifver en åhrsväxt; men sedan blir jorden helt mager, och måste mycket giödas. Vore det ej långt bättre, at allenast bruka grästa och plog, sedan man fått marcken torr och ren, och sedan fåå hafra eller korn deruppå? Då skulle man säkert se och vinna bättre nytta af en sådan marck.

§. 10.

Har jag härtills vid Österbotniska hushållningens påögnande mästandels haft anledning at klaga, så kommer jag nu at anföramina landsmän til beröm, något, som liknar *Chinesernes* idoghet vid sandtbruket; nemligen, om ofruchtsamma stenbackars upbrytande til åhermarck, som en del företagit sig. Men jag får uti berättelsen därom

därom vara så mycket kortare, som en min Landsman tänckt utgie en särskildt afhandling om denna sak. Tilfalle til stenbackars upbrytande til plogland, hafva bönderne fått, såväl därpå, at de ägt svagt och magert land til åkermarck, som och därigenom, at de förnummit, stenbackar åga flera förmoner, vara afdrägtiga och nästan aldeles frost fria. Detta arbetet har i sednaste åhren anfenligen kommit i gång och drift i *Cronoby* och *Gamle Carleby* fochnar, samt äfven i *Kelfviå* och *Pedersöre*. Därtill väljes hästfädana backar, som hafva sandmylla med stadig leergrund; ty svartmylla fins ei på fädana ställen. Ju mindre land, ju bättre, fast fädana platzer ei finnas mångenstädes; hvarföre klappurstens grund och annan jord äfven tages til godo, jämväl ock mycket sandig mylla, ja ock fädan botn, som har fögo mylla ibland sanden; undflyende så mycket möjligt är, den af bönderne kallade speckleers-grunden, hvilken Landtmätare kalla vatufand.

Stenarne upbrytas, fast de vore aldrig så många eller tätt tilfammans, allenast ei flera stora sten-varf ligga öfver hvarandra. Till detta arbetet brukas vanlig järnstör och gräfte. Spadan gör sällan någon tienst. Träbomar och häfvare rilredas så stadiga och tunga, at en karl med möda förmår lyfta en uprätt, när den något spezade ändan skall fattas under och emot något hörn af stenen. Man brukar och vid detta stenarbetet vändhakar, som bestå af ett stycke järn om 1 a 1 $\frac{1}{2}$ tums tioclek, ja och större, alt efter längden. Längden är til en aln, mer och mindre, formen buchtig, inåt stängen bögd med en väffning i ena ändan och ett hål i den andra, hvarmedelst haken med en stadig asp eller märta fästes i en stadig och lång stång: se Fig: 2. Den västa kroken fästes emot något ojämt

F

ställe

ställe af stenen, och ändan af stängen utsträckes åt en annan sida, då en karl eller flera lägga sig med macht på den andra och längre ändan af stängen, och således vrida och vända stenen opp eller omkring. Medelst detta verktyg vinner en karl större styrka än tvänne med järnstör at lossa och vända stenen. De största stenar, som ei kunna röras, brännas och begiutas med vatn eller fallaka, om den finnes, tills de spricka och kunna sönderlösas med mäkare eller annat verktyg. Stora stenar grävas äfven ned i jorden, så diupt, at de blifva af musslen til halfannor alm eller mera öfvertäckta. Nu först i nysvekne åhr har fätret hirkommit, at spränga stora och jordfasta stenar på åkermarken, och giöra dem rörliga medelst vanlig bårande och sprängande, hvarmedelst stenbräckandet går fortare och lyckligare, än på något annat fätt. Detta är ännu ganska litet i gång, men man förmodar, at ett så nyttigt och fördelachtigt stensprängande snart får större drift, då landtman blir öfvertygad om arbetets och kostnadens ringhet emot nyttan och förmön därutaf.

Sedan stenarne äro upbrutna, och i hopar lagda, förslas de bort vid första snön om hösten, at blifva ämnen til stenmur omkring ägorne. Stora stenar kiöras och släpas med en låg stenslåda, hvars medar äro inemot quarters breda och något högre än bredden, men inemot en famn långa, giorda af emot ändan litet krokugt vuxna granar. Medarne sammanfogas med bräder, som fastas och fastnåglas tvärt öfver dem, och förses öfvanpå med en list på hvardera sidan. Den upkrökta ändan af bägge medarne är genom huggen, och däruti intappat et stadigt bråde; mitt däruppå fastes i tvänne hål en stadig länck af vidior, hvaruti
de

de bekanta lösa skaklar fasthäftas. Små stenar samlas anten med bår eller skottkärror, ja ock med små bräder, hvarpå stenarne staplas. Detta arbetet förrättas mäst af quinfolk och ynglingar, hvilcka sedan stielpa sina stenlass mellan bägge väggarna af stenvuren.

När stenarna äro lösbrutna och undanrögda, sönderhackas gräsroten med grästa, och har merendels blifvit så lämnad at nedkiöras bland mullen, tills den rutnar och skall gifva åkren styrcka. Men somlige gamla desse små hackade gräsrotter, skaka väl mullen ifrån dem, bränna dem i högar, och strö afkan jämte gödningen på den uptagna åkermarcken; emedan man märkt, at gräs roten, änkiönt den är smått hackad, likväl ei rutnar innan några år äro förbi, och imedertid förmycket löser mullen, hindrar sådeskorren at rota sig, m. m. Hvilcketdera sättet brukas, så föres får-gödsell hälft af all slags gödning straxt på den upgräftade nyjorden, plöjes ned, som i förstone ei kan skie diupt, och därpå merendels befås med roffrö, som i sådan nyjord trifves och växer bättre, än någor annorstädes. Sedan brukas och befås den som annan åker. Emedan förenämnda stenbackar äro mästadels af naturen mycket afhällande, ty brukas inga eller ganska fåå och små fåror och vatutrännilar här och där på dem, om de icke ligga aldeles horintzontelt med marcken: ty alt det vatn, som faller på dessa höglanta och afhälda platzer, behöfves väl til marckens vätkande, sådes växtens födo och näringsdelarnas updrifvande, hälft denna slags åkermarck snart uptorckas, och vatnet därifrån hastigt bortföres samt bortdunstar. Dessa backåkrar frambringa en skön och härlig växt, äro mycket, ja snart sagt aldeles fria från ogräs, om de ei vårdslöst handteras. Vi läm-

ne nu våra stenbackar och deras upbrytare; med önskan, at lust och åhoga til thetta nyttiga kosteliga och båtande arbetet måtte inplantas i alla deras sinnen, som äga tillfälle at dageligen åfkåda fäderna härliga åkermarcks platzer, och hvilckas händer äga macht at dem uptaga och upodla. Ty utom det, at de gie ömnic fädesväxt, giöra de marcken och utfichten så behagelig, at man säfångt föker större nöje i konstiga trågårdar och deras affattningar, än vid och på dessa åkerfält kan hämtas.

§. 11.

I Österbotn brukas almänt samma sätt vid åker och ängs hägnande, som öfveralt i Finland, med gårdse och störrar. Se härom Mag. J. *Kraftmans ekonomiska föreläsningar*, 1746. pag. 81 — 84. Jag vil allenast härvid påminna och århindra några fel vid gårdsgårds uprättande, som nästan almänt gängse äro, och dem mången menar ej förtiena synnerlig upmärksamhet eller förändring; där likväl öfvertygligt är, at de narra många dagsvärken af jordägarne, och i oträngt mål minska skogen. 1:o Nedfattes störrarne eller störraren mycket långt ifrån hvarandra, som förorsakar svichtande i hvarje blåsväder, därigenom störrarne småningom och oförmärkt brytas och bråkas, samt således snart mista sin styrcka; til hvilket den emellan hvarje störrpar befintliga gårdsegårdens olika tyngd emot störrarnes styrcka och motstånd är vållande; så at genom en så lång mellanväg gårdsegården blir snart lutande, faller kull och är mycket ovarachtig. Fördenkull böra störraren ej sättas längre från hvarandra, än sex kvarter, då stängslen säkert blir dubbelt flera åhr stådande, än i det förra fallet. 2:o Märcker man, huru de mästa, fåå landtmän

män på vissa ställen undantagne, bruka alt för långa gårdfeltrodar, hvaraf händer, at de bli fatta för mycket lutande, ja, nästan jämgående med marcken, hvilcket är et förderfveligit maner, i synnerhet, då man på köpet kastar ofvan på gårdsegården lösa gårdslen, därmed at höja den samma, hvilcka i väret bli för störrarne en mycket tung och skadelig börda. Och är detta just det, som gör, at ett sådant hägn fodrar nästan åhrligit botande och omlagande, ja, uträttar så mycket, at man ibland ser hundrade famnars gärdesgård på en gång ligga på marcken; ty så snart den blir aldrig så litet lutande, trycka på ofvannämde fatt lagda gårdslen med hela sin tyngd på störrarne, och kunna således snart öfvervinna deras styrcka, så at gården blir underkastad ostadighet och kullfall. Utom alt detta stadnar varn på en mycket lutande gårdsegård, som gier tilfälle til mäs-växt och snar förrutnelse. Detta alt undvikes, då störrarne fattas tätare, och gårdslen brukas kortare, samt mera perpendiculairt och uprättstående, samt ändarne litet nedjagas och nedstötas i marcken; hvarigenom tyngden på störrarne ej blir hälften så stor, och vatnet rinner fritt ned för gårdslen. Häckar, grafvar och jordvallar täncker man ännu ej på i detta land; hvarföre jag äfven lämnar dem; och vänder mig til at beskåda stenmurarne, som somligestädes i Österbotn brukas til åkrens hägn.

Äf hvad förut anfört finnes, märcker man, at de flästa fochnar bestå af en jämn, slät och stenslös sand eller leerjord; på hvilcka ställen det är så mycket svårare och omöjeligare at uprätta någon stenmur om ägorne, som man med möda kan få nödig sten til källare, brunnar och grundstenar under husbyggnader.

På de orter, där steniga marcker til åkrar äro uptagna, har man hit intils här och där sedt några famnars eller och några tijo famnars illa uprättade stenmurar. Men uti vissa byar af *Gamle Carleby*, *Cronoby* och *Kelsviå* fochnar, har, tillika med det oförlikeliga stenbackarnes upbrytande til åkermarck, stenmurarne och konsten at dem bygga, så tiltagit, at man må förundra sig däröfver. En landtman i *Gamle Carleby* fochn och *Såka* by, har inom otta åhrs förlopp upstält kring sina ägor 700:de famnars mycket välbygd stenmur, den mängen med nöje och häpenhet åfkådat; hvilcken stenmur, om den vore i qvadrat, skulle göra hägn omkring 271625. qvadrat alnar, som är litet öfver 19. tunnlands-jord; och lofvar han kringgifva alla sina åkrar med sådan stenvägg. Desutom har han af de utvaldaste, flataste och jämna stenar, tagne ur åkermarcken, upbygdt ett stort fähus med breda väggar, hvilcka äro så jämgående, och gråsten så väl lagd, som vore det en tegelstens mur. En annan arbetsgirig bonde med sina föner i *Gamle Carleby* fochn och *Öfvervåtil* capell, har, utom nödig stenmur kring åkren, på en sida uprättat och upkastat på fyratijo famnar en så bred och stadig mur, at man utan fara med vagn och hästar kunde åka däruppå; ty bredden vid jorden är litet öfver, och ofvanpå inemot otta alnar. Detta gier tilkänna, huru steniga somlige marcker äro, som til åker upbrytas, och at lata händer ej finnes på de ställen. Hos samma bonde ses äfven en stor, kostelig och välbygd sten-källare. Ibland mästare i konsten, som angår stenbackars upbrytning och stenmurars förfärdigande, är Capellan uti *Teirijärfvi* capell och *Cronoby* fochn Herr L. *Häggman* at räkna, hvars åkrar och murar äro mycket
 präk-

pråktiga. Högden af sådana stenmurar är mellan 8 och 10 kvarter. De göras mer eller mindre breda, alt efter tilgången på sten. Bägge sidomurarne eller väggarne upstaplas först, på det lättet, at de största, tyngsta och jämnaste stenar ställas ned på jorden och läggt i muren, sedan de som smärre äro i ordning; och staplas desse sido-stenar så, at den mindre och tunnare ändan af sten alltid är inåt, annars blir muren ej stadig, därpå fyller mellanrummet med små stenar, hvarom förr nämnt är. Sidorne draga sig i högden litet och småningom inåt, men äro desutom mycket jämna och släta. Vore önskligt, at alla landtmän, som äga lägenhet därtill, med alfvare lade sig på denna högst gagneliga stenmurs byggnad, och således skuddade af sig det åhrliga skogsförödande gärdesgårds uprättande och botande. Hvilcket man äfven väl förmodar småningom ske lærer; i synnerhet, som man därigenom gärdar på en gång icke allenast för all sin tid, utan ock för sina sena efterkommande.

§. 12.

Dikandet här i landet borde vara åkermannen en angelägen sak; emedan marcken på bästa ställen är jämn, så at det påkommande vatnet behöfver en god och fullkommelig afledning. Bonden äsido fætter ei at dika sin åker, och somlige göra det ganska väl; men en del hafva ännu ei kommit eller vela ej komma på rätta dikningsfättet, nemligen, at göra dem i skälig lutning bredare opputi och smalare i botn; hvarföre man och ser på de ställen, som blifvit ovåligt och orätt dikade, huru som upgräfna diken innom tu högst tre åhr aldeles fyllas och gro tillsammans, samt gifva åkerman et drygt åhrligt arbete. Aflopps-diken finnas här antingen in-
ga,

ga, eller ock usla; utan vatnet måste på flästa ställen få quart i åkerdiken, tils det af torcka antingen fuges i jorden, eller utdunstat i luften, och gifvit åkertegarne känning af sin slätta värckan.

Ändoch många i denna ort dela väl sina åkerstycken, så finnes likväl öfverflöd på stora breda och ojämnt delta tegar, som härrörer dels däraf, at många ofta äro deltagare och ägare til en åker, ja en åkerteg; hvaraf händer, at marcken aldrig kan bli delt och dikad, såfom den naturligen fordrade och fördelachtigt vore. Dels är en gammal ogrundad vana vållande därtill, som borde undanrödjas och bortkaftas. Ty naturen äskar, at med tegskifte eller åkerjordens delning bör i synnerhet hafvas afseende på vatnets aflopp i diken, och des af rinnande från tegarne, samt åkrens goda ryggning, som alltid bör vid macht hållas. Men huru skall detta ändamål kunna vinnas på en jämn eller mycket litet afhäld marck, då diken utan åtskilnad löpa hit och dit? och huru skola väl breda och i otta, tijo och femton hörn och bukter gående stycken kunna hållas vatu-fria och ryggada? Fördenksull fer man på många ställen om våhren och i våta somrar, huru som åkerstycken ligga under vatn, hvilket oroar och skadar växterne och deras rötter. Hvad är väl orsaken därtill, at man på många åkertegar bredevid renarna fer mycket ogräs, glesa, magra samt små stånd och ax? ingalunda annan, än den, at vatnet lång tid blir stadnande på sådana ställen, då man har för höga renar, eller ej förfer dem med tillräckeliga får- eller tvärdiken.

NU vele vi något anföra om den här brukeliga plogen och plöjandet. I södra delen af landet brukas ahl, fen. *Aara*, lik den, som almänt här i Finland är i bruk, och äfven uti många landsorter i Sverige; hvarföre den ej behöfver någon beskrifning. I norra delen af Österbottn plöjes jorden med en tvågrenig plog eller ahl, på finska *Sabra* kallad. Som denna plogen ei brukas på många orter i Finland, och man ännu ei sedt någon ritning på den samma; ty har man låtit aftaga den, och vil här nedanföre gifva en noga beskrifning på alla des delar.

Fig. 3. AA äro skalmarna, fen. *Aifat*, hvilckas ändor äro intappade eller infästade i handtaget B. fen. *Sarvet* eller *Curki*, som har tvänne handgrepp, ett åt hvarthera handen. Vid skalmarnas andra ända äro tvänne pinnar a. a. hvilckas fylla är at fasthålla remmarne af ranckorne. C. är en slån, fen. *Sudet*, som tienar at hålla skalmerna fasta och stadiga. D. är en annan slån, som håller emot mullspären, hilcken går upp emellan denna och handtaget. E. är det, som kallas mullspären, corrup. *Ablperan*, fen. *Perä*, som är af krokugt och i ändan grenigt träd, och går i jorden; hvilcket ses af figuren. Mullspärens öfra ända har på sin inra sida tre eller fyra skårer, hvilcka stöta ock ligga emot slån D. at mullspären ei får springa eller röras uppåt. På yttra sidan går en trävigg mellan handtaget, som tienar både til styrcka och fasthet, som ock at hålla mullspären mer eller mindre sluttande. FF. äro järn-bilderne, fen. *Sabran raudar* eller *vannat*, som äro lika breda med tvågrenarne, men löpa med sina ändor litet öfver deras längd, och äro fastade med spikar vid grenarnes inre sidor. G. är mullföfan eller vändaren, efter den vänder torfven och jorden, fen. *luotin*; har

trädfkast och en järnfkifva, som är på bågge kanterna nedbögd af den ändan, som ligger på grenen, på det den ei måtte rubbas ur sitt ställe. Denna vändare ömfar plogkarlen medelst nappande i handtaget, ifrån den ena til den andra grenen, hvar gång han vänder tillbaka under plöjandet; så at vändaren skall ligga på den gren, som går emot den oupplögda jorden.

H. äro vidierrep eller ock järntenor, *sen. reissvitzat*, hvilcka löpa ifrån tvänne ringar på skalmarna, och gå tillsammans med dem, som komma ifrån ett järngrepp af mullspåren, hvarest vändaren går emellan vidierrepnen, så at den med lätthet kan flyttas ifrån den ena grenen til den andra. Dessa vidierrep eller järntenor brukas at fästas i mullspåren, anten vid grenarnes rot eller ock litet högre, och löpa äfven på flera fätt ifrån skalmarna, alt efter vanan och tilfället. Den tiensten giöra de ändå, på hvad fätt som hälst inrättade, at mullspåren genom dem hålles mer eller mindre uppåt eller sluttande. För de omnämnda ringarne är på skalmarne en uphögning lämnad, hvaruti skärar äro giorda, som tiena at hålla ringarna, såsom ock at böja eller fälla tillbaka mullspåren. Fig. 4. äro skalmarme med handtaget och bågge slån. Fig. 5. är sielfva mullspåren.

Denna nu beskrefna plogen delar och vänder åkerjorden ganska väl, och gör den helt fin och likfom giäfsande. Den är oförnekneligen en af de bästa åkerploggar; och brukas större eller mindre, alt efter som jordmånen är hård eller lös, diup eller grund til, m. m. doch vil vanan rå förmycket på bästa ställen. Landtman plöjer och tilreder sin jord ganska väl, och öfvergår därutinnan många landsorters inbyggare. Hvarföre jämväl fallan mycket ogräs ses, där jordmonen annars är någorlunda god.

Tab. I.

Fig. 3.

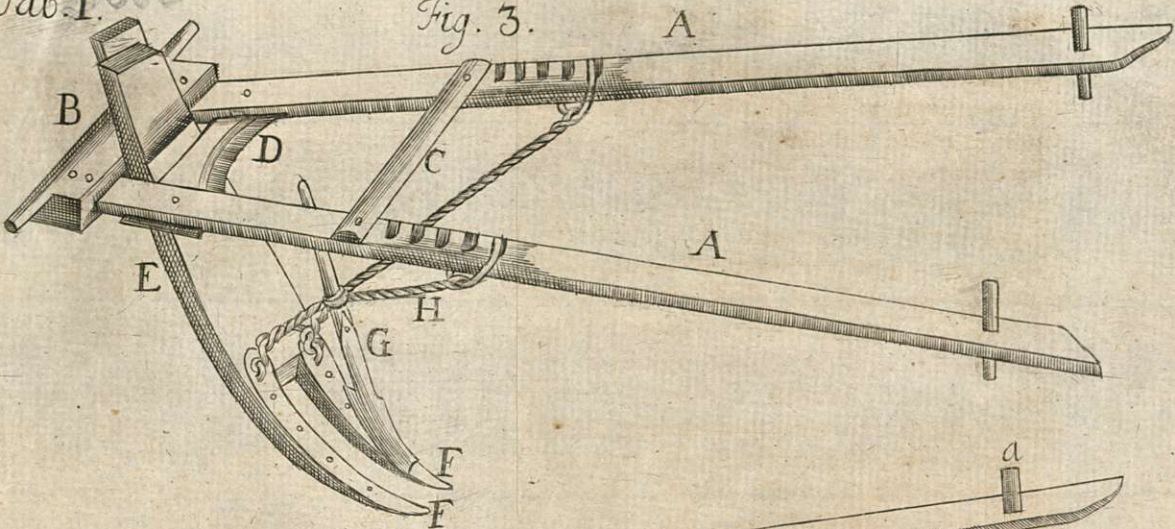

Fig. 4.

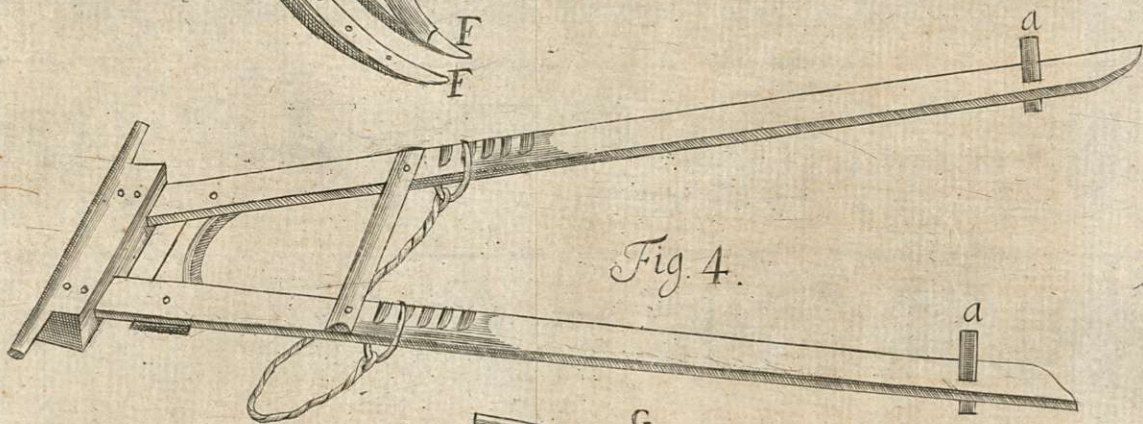

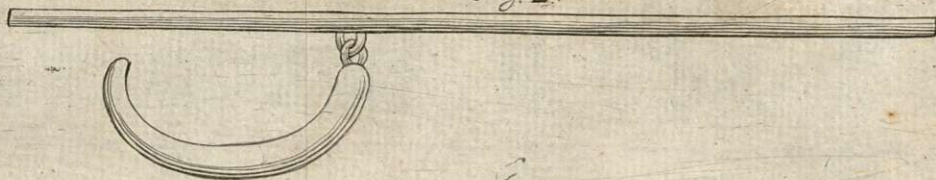
Fig. 5. E

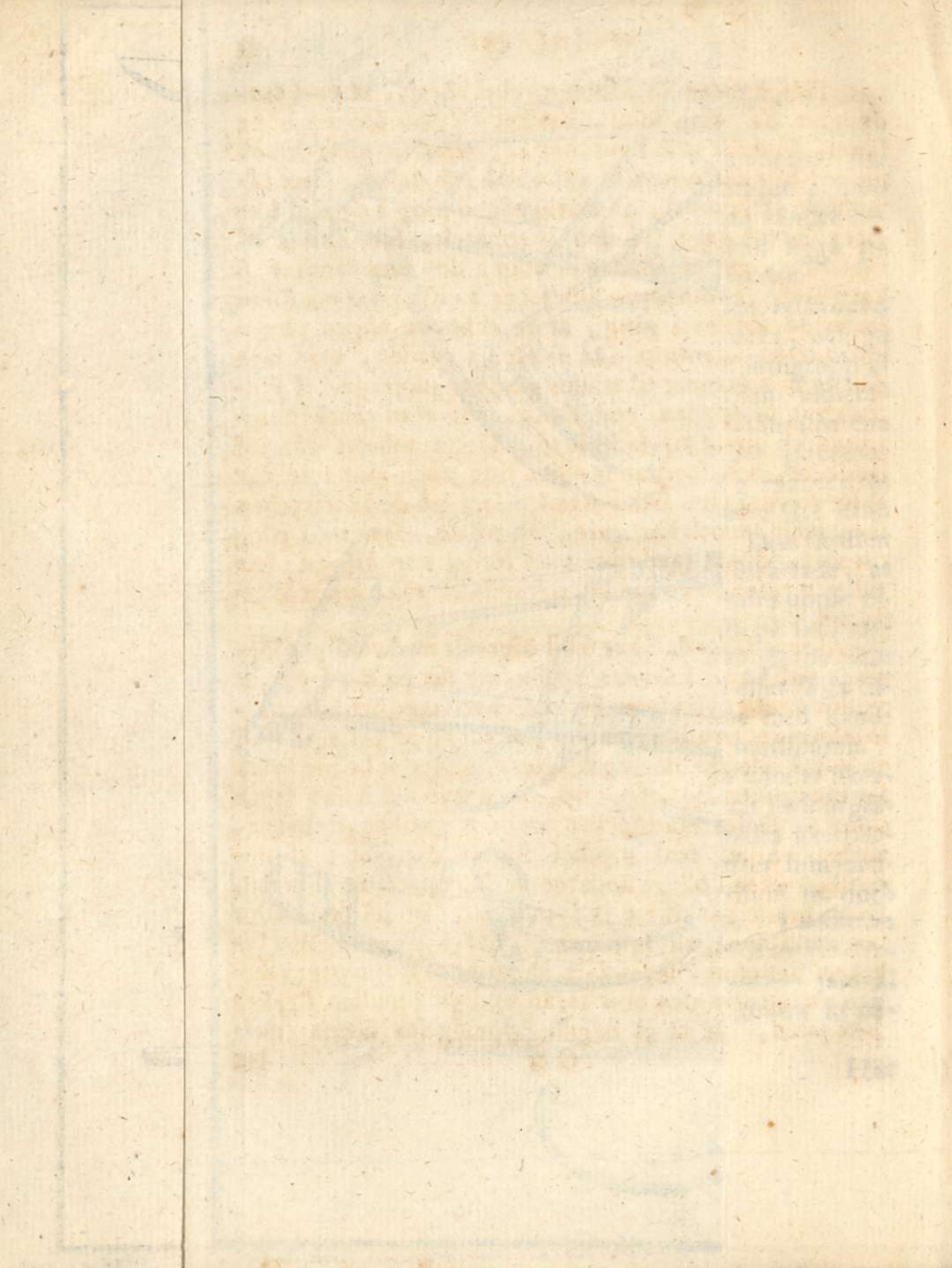

Fig. 1.

Fig. 2.

Här i orten är äfven mycket i bruk, at med spada upvända åkerjorden, hvilket skattas för det bästa fattet, som det ock i värcket är; emedan torfven och mulden blir derigenom så väl vänd och delad, samt öfverbryr så jämnad, at aldrig någon plog i dy mål kan göra samma gagn. I den åkermarck, som ämnas til rågfäning, går ei spadan, utan i den man täncker til kornfädd. Detta spade arbetet är i vissa byar uti *Kiemi* sochn så afdeles i gång, at de ei bruka någon plog i kornåkren; ja, många äga ei plog i gården, utan låna den af sina grannar til trädgårdens plöjande. I synnerhet gör spadan god tjenst, då man täncker upvända en lunda til fädesjord. Detta arbetet går väl långsamt, och fordrar mycken tid; doch gör man det ei förgäfvets, efter fädes-stånden sees på de åkerstycken långt jämnare och härligare, än på de, som med plog tilredas. Så at landtman med fördel kan årligen efter tid och tillfälle med spadan upvända ett eller annat åkerstycke.

Åkrens färande sker näst öfveralt med vanligt plögnings redskap. I *Cronoby* Sochn sker det på det fattet, at mullspån eller vändaren Fig. 3. G. borttages, och i des ställe infättes et emellan grenarne passat och på beslaget med en kant hvilande brädstycke, sedan fästes et bräde tvärs för mullspåren E. så högt up, som man vil hafva färandiuper. Detta brädstycket är litet vindhuggit bakut, at mulden ei skal mycket stanna däremot; af understa kanten i bägge ändarne är det upåt litet affnedat. Detta bräde går til tre ja fyra kvarter ut på ömse sidor om mullspåren, alt som man vil hafva långt emellan färrarne. Sättet at således fära åkren är af stor nytta; emedan derigenom den utur färan updrefna mulden strykes helt jämn, så at ei någon öppning får lämna emellan

lan de upklörda färarna , utan mellanfängen får en god och fördelachtig skapnad.

Åkerdelningen är här i landet ei enahanda; ty i många sochnar ligger hälften af åkermarcken i träde, och den andra hälften står i sädd: i andra ser man en tredjedel vara i träde, och två tredjedelar i växt. De som hafva sin åkermarck i tvefkipte, göda ofta något under rågen, men nästan alltid under kornet, mer eller mindre, alt som åkerjorden finnes frodig och bördig. De igen, som ha sin åker afdelt til tredlings säde, såa det åkerfkipte, som ligger i träde, allenast med råg, och året efter rågskörden samma del med korn, så at åkerjorden hvart tredje år ligger i träde, och gödes allenast under kornet. De som tråda och göda under kornet, få bättre och ymnigare korn; men vid kalla somrar och tidig köld om hösten är detta kornet, som frodigare och långsamare växer och mognas, mera utsäat för frost; emedan några dagars eller en veckas längre drögmål med skörden ofta förderfvar hela kornväxten.

o

§. 14.

Akermarcken betarfvar här mycken gödfel för de förr omnämnda orfakers skull. Gödfel samlas här i ladugården, och tilöks med allehanda uti och bredevid gårdens besintelige affall, lämningar, affkrap, bås, sopor m. m. Annan gödflens förmering och forkofring är här tills ei mycket påtänckt. Några få göra gödflen ymnigare genom granris blandning. Uti *Limmingo* sochn samlar Landtman utom fågårgen en god gödfel från siostränderna, af det rosk och de sioväxter, som höstetider med floden eller genom vatnets flödande føres up til lands och quarlämnas. De nedersta jämväl vid första islägningen röör och säf, samt föra dem på sin åker, hvilket

ket gör all lerjord lätt, och uphöjer den samma; hvarföre jämväl åboerne, i anseende til deras låglänta jord, hålla sådana rör för den bästa gödsel och åkrens förbättring. Det vore önskligit, at alla de i Österbotn ville följa *Limingo* boen i dessa mål, som äga sanck jord och samma tillfälle med honom, så skulde vifferligen få ärfara åkermarckens goda förändring. Jag vil här inrycka et exempel, huru som de skönaste gödningsämnen kunna ligga dageligen för en åkermans ögon, utan at bli nyttjade. Vid *Ablholmarne* uti inloppet af *Stockholms* skärgård, där Norrbottnska skepp hafva sin segelled, såg jag förledne sommar i sövikarne stora högar och oräkneligen många lass af söväxter vara upkastade af hafsvåorna, hvilcka singo ligga orörda, allenast några stenkast från byns ägor. Det hade ej kostat mycken möda, at få här af en den bästa gödsel at sina åkrar. I Österbotn hafva äfven några välbetänckta och för jordbruket och des upodling lust och hog ägande menn, dessa sista åhren, börjat at förmera och föröka gödslen därmedest, at de samla ämnen dertil från myror och sumpiga ställen, upkasta dem i högar, låta dem brinna, om mycket gräsrotter finnes bland myr-jorden, och nyttia den sedan til gödning på sina åkrar; som gör godt gagn. I synnerhet vil man med beröm nämna Herr Handelsman *Petter Stenhagen* i *Gamle Carleby*, som med granlaga och mögit betänckande försöker de, antingen af Hushalls böcker inhämtade eller egen eftertancka förekommande förbättrings-sätt vid jordbruket, och som finnes äga synnerlig drift i alt det han påbörjar. Han har på fåå åhr uptagit nya marcker, samlat anfenligt gödsel ifrån sumpiga platser, upbygdt på sina åkrar hus, hvaruti den samlade gödslen är införd at brinna och föräd-

förädlas; förnedrat och förminskat höga åkerrenar, gjort dem smala och lägre än åkerstycken, ryggat väl och färat väl; ihopstaplat de af renarne skurne torfvor i högar; fatt hvarf af granris eller annat tienligt ämne mellan torf-hvarfven, at förvaras til åkrens behof, m. m. Hans arbete och kostnad har ej allenast gjort hans sädes-växt hårlig och ymnig, utan äfven lämnat den nytta, at flera, som åskädat hans förfök, fattat lust, at på samma sätt förädla sina jordtorfvor, och göra dem fruchtbara. Man önskar, at flera, och på andra ställen, hälft de, som äga förråd och tillfälle dertil, ville föregå andra med sådana upmuntringar, så skulle värckeligen jordbruket snart komma i en fäll drift och lyckelig tilväxt. Doch skatta vi ofs nu redan lyckelige, emedan här och där i landet förståndiga män på alt fått arbeta på åkerbrukets uprätt- och uphielpande, til hvar mans eftersyn och efterfölgd.

Ett fatt, hvarigenom många göda sina trådes åkrar, vil man här ej förtiga, som sker salunda, at man håller boskapen på något vist åkerstycke en tid, och så ömsar dem på ett annat. På de samma ställen brännas högar af torf, ris, qvistar, spån m. m. at med röken skydda creaturen från mygg. Det är väl fant, at ett slikt rökande och boskapens hägnande från ohyra kunde ske i fähusen eller på ladugården, samt at åkren gödes af sin egen sommar gräsväxt, jämte det, at gödningen ökes i gödfelhögen, om ock boskapen hålls inne. Men så är doch ett sådant creaturens fällande på åkerstycken ingalunda at förkasta; emedan det, om ej öfvergår, doch aldeles är lika i nytta med det sednare; ty marcken får genom boskapens urin och dynga en kostelig gödfel, icke

icke heller upbrännes genom det omnämnda kyttande matjorden; emedan högarne äro små, och på fåå ställen af stycket.

Giödnungen utkiöres här lastals med slädor om vintren, och ställes på snön hvar för sig, at ligga til våhren. Huru skadeligit detta är kan inhämtas af Högvälborne Herr Landshöfdingens publication om landt-culturen i Lännet, hvarest orden lyda: Man⁶⁶ har ej utan grämsse kunnat äse, huru illa detta Län-⁶⁶ nets inbyggare med sina åkrars gödslande umgås, då⁶⁶ de om vinteren i högar, och dubbelt mer än eljest⁶⁶ thertil behöfdes, utkiöra sin gödsel i snön, der då⁶⁶ emot våhren des bästa och flychtiga väsende utdra-⁶⁶ ges, och af then smältande snön, thet som theraf un-⁶⁶ derligger fördränckes. Samma gödsel ligger sedan⁶⁶ länge nog innan hon nedkiöres, då til ett slut solen⁶⁶ om dagen och frosten om natten det öfria af thes⁶⁶ must aldeles utpinar; så at det grofva jordachtiga⁶⁶ väsendet af gödslen erdast nederärjes, som då ej kan⁶⁶ meddela såden mera drift i thes växt och fruchtbar-⁶⁶ het, än annan allmän jord.⁶⁶ At förekomma skadan häraf, kan man antingen kiöra gödslen ut om våhren med kärror, eller om vintren, dit kärrvägen vore svår, samla många last uti en hög på åkerstycket, och om våhren des gödslen kring åkren.

Som här i orten, i skogar och på sjöstränder, på myror och sumpiga platser, fins öfverflödig tilgång på giödnings-ämnen; ty vore ganska önskeligit, at mina Landsmän ej låte tilfället löpa sig fruchtloft längre ur händerna; utan sökte på bästa sätt och med lögsta flit föröka gödslen, såsom åkrens skönaste salfva. Nyttigt vore ock, at äfven försöka flera sätt at förbättra jordmänera.

S. 15.

Såden affkårs öfveralt med handskläror, och brukas lian ej dertil vid andra tilfällen, än då den be-
dröfveliga händelsen infaller, at starck frost med
sitt annalckande bebodår någon oundvikelig sådens
undergång, samt sådeskornen redan hunnit til någor-
lunda mognad, fast ej tilräckelig stadga, då nappar
man til lian, och slagen gå snält öfver stora åkermar-
ker, at ej åkerman aldeles måtte bli utan fäd och bröd.

De affkurna sådesstånden bindas tiffammans, och
fättas i skylar at torckas; federmera förvaras de i stac-
kar eller hästior, och innom några veckor är alt tröfkat.
Såden framskaffas til riorne med slädor, kärror eller
med bärande på ryggen, på hvilcka, i synnerhet de
fednare inbärgnings-fätt många ax och korn komma at
bortfalla och förfaras, hållt då såden råkar i vårdslösa
och obetäncksamma tienstehjons händer. Ett godt och
fordelachtigt fätt vid sådens inbärgande bruka många,
som borde af allom efterföljas, i synnerhet då skylarna
äro när til rian. Man tager tvenne långa stänger, på
hvilcka sådesbanden vackert läggas och radas, då tven-
ne personer framskaffa bördan til rian. Hela rågskylen,
som den står, bäres äfven behändigt med tvenne stän-
ger. Vid bägge tilfällen komma ej axen eller sådeskor-
nen at förfyllas; emedan banden bli ganska litet rör-
de och skakade.

Såden torckas i rior, hvarom jag vil til ett slut
lämna en liten anmärkning. Som såden med hal-
men uti de nu brukelige rior och vid fättet at dem el-
da, torckas mästandes genom rökande; ty kunde, i fall
någon ville påstå, ett både sådeskornen och halmen, i
synnerhet om de fuchtiga upfättas i rian, taga til sig
för mycket af röken och des amnen, så at såden och hal-
men

men tilfkyndås en värckelig, om ej aldeles märckelig ofmak, och brödet förlorar något af sin hvithet, riorne lätt få inrättas, at blotta värman skulle värckftäl'a torckningen.

Af hvad stor och övärderlig nytta och förmon inrättningen af spannemåls och förråds hus i hvarje sochn af detta län är, det behöfver ej bevisas, sedan Fincka Oeconomie Deputation i sitt betänckande om Finlands hushållning klarligen det å daga lagt, och allmogen i Österbotn enhälligt ärkändt, på allmänna Oeconomie sammankonster, det lända til deras samskylliga fällhet och bästa. Hvarföre de äfven redan göra början til sådana förrådshus uprättande, hvar til lycko och god framgång önskes.

S. 16.

JAg har, Benägne Läfare, med nöje upteknat och med fågnad slutit mina ringa anmärckningar om mit Fodstoland och des inbyggare, samt om deras ängars och åkrars häfd. Ämnets behaglighet, mina Herrar Landsmäns benägenhet, och min välmenande kärlek til Fädernesbygden hafva ej tilstaf någon oro hos mig upstiga öfver min egen klena ärfarenhet och svaga insicht i sådana vidlyftiga hushållsmål. Den Benägna Läfaren finner väl, at här saknas mycket af zülliga ord och en smaklig skrifart; men han fodrar ej heller mycket af en, som ännu är stadd i början af sin tancke-och talegåfvas upodling. Här fattas äfven mycket i berättelserne; men en inkränckt tid och otillräckelig kundskap hafva gjort vidlöftigheten för mig ledsam, och arbetet kort. Jag var väl i förstone sinnad at lämna anmärckningar om hvarje del af hushållningen; men landets ängar

gar och åkrar voro nog vidkräckta, at utmatta en öföfökt beskädare. Det är dock min fägnad, at hafva talt om litet; på det mycket måtte återstå, hvarom grundligare och nöjachtigare kundskap kan af andra hinna samlas och i lifvet bringas.

Eder, mina Herrar Landsmän, som upöfven Erf snille och eder tanckegäfva i vitterlek, försäkrar jag, at upmärckfahmet på hushålningen gier edra fanningar den lifvaste drift, och edra sinnen gagneliga och nöjsamma tancke-ämnena. Älsken fördenskull, at ej allenast med skarpt öga syna alla hushåls fätt; utan skiärskåden äfven noga deras halt och beskaffenhet, samt meddelen sedan allmänheten edra tankar och anmärckningar, som alla välmenande och rättfämhållets älskare med fägnad och tackfahmet up- taga och anse.

* *

* *

* * *

SOm mitt första syftemål, at i allmänhet något orda om beskaffenheten af hvarje hushåls gren i Österbott, ej kunde vinna fullbordan; ty vil jag nu, såfom til plägning, anföra ett försök om tiärens förökning öfver vanligheten; samt en berättelse om fättet at fånga Bäfrar i *Kiemi Lappmarck*.

Sätt at förmera Tiäru-tilvärckningen,
med skogens ansenliga besparing.

DEt är högst gagneligt, at man ej allenast täncker, utan äfven med upmärckfahmet, vett och försigtighet föker at bringa de ämnena och alster til möjlig nytta, botnad och afkastning, hvilcka tiena til lefnad,

nad, näring och förkofring i vår hushåls inrättning. At med liten möda få förädla sin jordtorfva, at den här mångfalt mera fäd och gräs, än annors, är icke det högst nyttigt och berömligt? At utur skog, ja, af ett enda träd kunna göra sig tijo gånger flera nyt-
tor och afkastningar, än vanligt är, vore icke det en härlig sparsamhets, försigtighets och hushåls-regla? Denne konsten har den store och berömlige skogskännaren, Herr Assessoren *Ulric Rudenskiöla* lärdt oss i et grund-
rikt och mothans diupa ärfarenhet svarande tal, om *Skogarnas nyttjande och vård*. Jag vil nu ei orda om annat i detta land öfsligt skogsödande, icke en gång om de många tuende rötter och skatar, som åhrligen vårdslöst lämnas i skogarne efter tiäruveds huggningen, hvilcka likväl kunde och med alt skiäl borde til nytta användas. Jag vil allenast lämna berättelse om ett fätt, som litet viker ifrån den vanliga tiärutilvärckningen, hvarmed man likväl skal vinna anseeligt mera, än allmänt. Detta försök hafva redan flera bönder, efter upfinnaren *Matts Försti*, betient sig af i *Pedersöre* sochn och *Lappajervi* capell. De afbarcka ej, som allmänt sker, tall- eller furustammarne på en enda gång så högt, som längden af tiäruvedsstocken skal bli; utan skier afbarckningen på tre särskilta åhr å slag, då de hvart åhr allenast kata en tredjedel af tiäruveds längden; hvarigenom de afbarckade delar af stammen bli ganska kådfulla, så at man ögonfikenligen märcker ymnigare fetma och kåda på dem, än på andra, som efter almänna fättet handteras. På fierde åhret afdraga de den på norra sidan af trädet lämna-
de barckranden; derpå nedhugges törvedsstocken å vanlig tid, doch med den försigtighet, at ej det ringaste af barcken lämnas på någonthera af ändorne; ty de säja, at tiäran af quarlemnad barck blir oren och o-

skiär. Vid törveds-flockarnas fonderdelande äro de derutinnan skiljachtige från andre, at de klyfva trädet i ganska små och tunna skifvor och delar, hvilket gör, at bränningen går fortare, och naturligen mera tiära ärhålles, än då stycken äro dryga och tiocika. Blott genom dessa omständigheters i achttagande vid tiäru bruket, få de fyra tunnor god tiära efter en törveds famn, då likväl almant, jämväl efter lyckelig bränning, ej ärhålles mera än tvänne. Lät vara, at de allenast efter famnen finge en tunna mer, som de ock alltid äro förfäkrade om, få skulle derigenom ändå en otrolig vinst och fördel ärhållas. Vi antage efter medel uträkning, at 50000 tunnor tiära årligen tilvärckas i Österbotn. Til hvar tunna ätgår, efter almåna tiärubrukets fättet, ungefår 64 flockor, som gör en summa af 3200000 tallar och furur, som här til tiära fällas hvar åhr. Men efter det beskrefna fättet skulle en trediedel af det utfatta trädens antal årligen besparas, som vore 1066666 trån, och ändå lika många tunnor fyllas. Jag lämnar en och hvar at dömma, om ej en sådan tiärens förökelse förtienar upmärcksamhet, och desse små, men gagnande omständigheter, at blifva skyndsamt och almant vid tiärubrännerierne vedertagne, til landets deraf flytande otroliga botnad, och skogens ansefliga besparing.

Sätt at fånga Bäfrar.

SOm man i lärda arbeten ock rese-beskrifningar finner sielfva Bäfvern, des underbara och konstiga bo och bygnad, hushållning samt näringsfätt förestälda, ty är onödigt, at låta berättelsen derom här inflyta. Men som bäfverfånget är mycket skiljaktigt på hvarje ort, ty vil man allenast i korthet anföra de fätt, med hvilcka bäfrar fångas i de upp i landet belägna åar och grenar af stora *Kiemi* elf. Skiutandet är det minst indrägtiga fättet at få bäfrar; hvilket skier

1:o Tidigt om våhren; ty sedan vatnet begynt slå vak i åån, och snöfkaran bär, flytta sig somlige bäfrar efter landet ifrån et til annat ställe, hvarföre de, då någon skytte finner dem på detta sitt framtåg, Fenn. *juro*, som ej går färdeles fort, kunna lätteligen fåås och dödas med kula. 2:o Sker bäfver skiutandet om våhrtiden, sedan åar och bäckar äro aldeles öppna; ty då ömsa alla sitt tilhåld, som ömsa skola och anlägga nybyggen, då man som en fogel-skytte achtar på tiden och tilfälle at få skiuta bäfvern i vatnet; hvarvid man bör vara nog snabb och försiktig, emedan han efter skottet siunker til botn, som sjählen. 3:o Skiutas de ock ibland om sommaren, då de på landet äro sysselsatte med tråns fällande. I gemen är skiutandet på dessa diur mera slump och lyckskätt, än fördelachtigt.

2:o Fångas bäfrar med räffaxar, på det fättet, at sedan man funnit stället när vid åstranden, där de fälla trån til födo och byggnad, som mäist är asp, något ahl, biörck och wide; tar bäfverfångaren väl i acht diurets vanliga uppgångs rum ur vatnet, samt des fahrväg, hvilcken, i synnerhet om åbranten eller
stran-

stranden består af lös jord, är nött och nedtryckt efter bäfverens upp- och nedgång. På detta spår giltras en räffax hart in til åbrädden, hvarmed diuret lyckeligen fångas.

3:o Fås de äfven på ställen, hvarest de falla trän, med biörn- eller filfras-fällor, sen. *abmat.* Man utföker de rum, hvarest bäfvern mäst går och vistas, där nedlägges en stock på marcken, och tvänne andra tilhopafogas ofvan på hvarandra, hvilcka upgildras öfver den på jorden liggande understocken, således, at en trädpinna inslås på sidan och mot ena ändan af den stilla liggande stocken; uti denna pinna fästes en biörcktelning med smalare ändan, i den tiöckare skiäres en bred skära, hvaruti tvänne giller-pinnar så passas, at de uppehålla de omnämde öfra stockarna; men biörcktelningen löper längs med den underliggande stocken. När nu diuret tager sin gång genom detta giller, rör det vid telningen, som då löses från uppställnings-pinnarna, hvilcka skin-gras, och stockarna falla på rofvet. Härvid märkes, at så den stocken som ligger på marcken, som den mot henne fallande skola aftaljas på bägge sidor, at de måtte klämma starckare til; ty annors kan hända, at bäfvern ibland, då den kommer allenast med bakkdelen under fällan, drager sig igenom. Dese fällor ställas med sin större ända änten mot något träd, eller ock mot någon i marcken jagad pale.

Det fjerde och mäst öfliga fånget skier om höstens vid det ifarna lägga sig, börjandes ifrån Michaelis dag til Andersmåffan.

Bäfvar-

Bäfrarne samla ej all sin föda til boet, utan hafva äfven andra nederlags-ställen; när fördenkskulj bäfverfångarne sinna boen och märcka deras visthus, gärda de med nedslagna pålar en lång stängfel *Fen-pato* eller *falkä-aita*, hvilcken löper nedan för boet ifrån åbrädden antingen snett upåt eller nedföre strömmen, alt efter närings-ställets belägenhet. Från denna pålradsens ända löper en annan kortare arm och stängfel, så at den gör et hörn mot den förra. I hufva angeln göres dören och ingången til fånghuset, hvars väggar äfven bestå af tiocka i botn drefna pålar, som göra ett något aflängt rum. Dören göres altid fallande med strömmen, samt lutande, at den snart igengår och bättre hålles til. Med en smal vidia eller annat lämpeligit gillerband, som går ifrån väggen öfver ingången, ställes dören öppen. När nu bäfvern skall äftad at söka sig föda, efter vanlig fahrväg, och kommer i hörnet af pålraderne, rör han vid gilret, dören slutes til och han instänges. Man måste ofta vittia dessa bäfverkamrar; ty om en fyra eller fem års bäfver kommer där in, kan han med sina vassa tänder gnaga pålarna af på en half dag, och gå sin gång. Våra Bäfverfångare föregie, at i ett bo finnas 4. 6. högst 8. baftrar, samt at, sedan ungarne bli två års gamla, skola de förkiutas af de äldre, och föranlätas, at uprätta sig nya boen. En års gammal bäfverunge kallas *Cuoxa*, 2. års *Vuorsu*, och tre års *Cunium*. Den så väl annorstädes, som här nedre i landet löpande berättelsen, som skulle i hvart bo finnas en hane, hvilcken aldrig parar sig, utan tienar de andra för släda, hvarpå de framförsla sin vinterkost och

och byggnings- ämnen , den och Finnarne derföre
 kalla *rekimajava* , påstå Lapparna vara ogrundad;
 så vida de aldrig i manna minne fått någon bäfver,
 hvars rygg-hår varit nötte och affkafvade.

Härmed sluter jag , och utber mig , den benägna
 Låfarens gunst och milda
 omdömme.

Ä N D E.

**Ystäväillen Ylistyksen
Toivotuksi Toivotuksen.**

Tosma joutuissin johonain /
Eosca käymähän lätkään
Paulu Nettoein Kadulle /
Weisu Welietten poluille /
Ystäväillen ylistyksen /
Maan miehelle menestyksen.
Eose' on sanoia sanellut /
Ustoita ajatellut
Ujul' aiwan angaralla /
Taidon toimel' taitawalla:
Maasta Isän ihanasta /
Uitin aiwan armahasta /
Opin oikian osannut /
Taidon taitawan tawannut.
Huonen hywästä hallituksesta
Salon menon menestyksestä /
Uwut aiwan angarimmat
Edespannut parahimmat /
Tälki muistoy muutamillen
Esimertiy enimillen;
Tawat Kungin taitawasti
Cocoon pannut parahasti /
Monet elaturen muodot
Tietty tehnyt Laibat Luodot.
Jonqa ongeen ottacohon /
Mielefänsä muistacohon /

Jhe eukin eohdastansa
Bohjan Maalla puolestansa /
Et' on Matti maalla kähnyt
Mieret meidän myöskin vähnyt.
Ylistys sijs ylimmäinen
Sydäimestä syvimmäinen
Andacat Hänelle aina /
Kiitos / jota paljon paina.
Toivottacat taiwahasta
Ilo / Miemu / riekahasta /
Wisautta wickelätä /
Taidon toinda suckelata!
Toivotan minäkin wielä
Menestystä tällä tiellä.
Lahja Urmon awarata /
Taiwan suuria tawarata /
Ymmärrystä ylimmäistä
Tunnon taidosa totista!
Glä Matti caunis cautwan
Naittihinä / riemus' rauhan!
Maalla meidän mainittuna
Herra waca walituna!

GABRIEL LAGERBERGH,

Pohjalainen.